

STK'LARIN DİLEKÇE HAKKI BAŞVURULARININ İZLENMESİ

STK'ların Yasama Sürecine
Etkin Katılımı Projesi

Projenin Adı:

STK'ların Yasama Sürecine Etkin Katılımı

İzleme Raporunun Adı:

STK'ların Dilekçe Hakkı Başvurularının İzlenmesi

Proje Uzmanları:

Emine Uçak Erdoğan, Derya Kap

Proje Desteği:

Etkiniz

Etkiniz Onay Kodu:

DES/AB/210

Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca Yaşama Dair Vakıf ve Sivil Sayfalar sorumludur ve hiğbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

YÖNETİCİ ÖZETİ.....	4
1- Çalışmanın Amacı.....	5
2- Araştırma Yöntemi ve Oluşturulan İnsan Hakları Göstergeleri.....	5
3- Araştırmanın Sınırlılıkları.....	6
4- Kavramsal ve Hukuki Çerçeve.....	6
a) Dilekçe Hakkı Kavramı.....	6
b) Dilekçe Hakkının Kaynağı: Hak arama özgürlüğü.....	6
c) Dilekçe hakkı kapsamında başvuru yapılabilen kamu kurumları.....	8
d) Dilekçe Komisyonu, İHİK ve KEFEK.....	10
5- Komisyonlara Yapılan Başvurular ve Analizi.....	12
6- İnsan Hakları İzleme Göstergeleri ile STK'ların Dilekçe Başvurularının Analizi.....	19
a) Türkiye'de Mevzuatın Dilekçe Hakkına İlişkin Kapsayıcılığı ve Sivil Katılımın Teşviki.....	20
b) Komisyonların Web Sitesi ve Sosyal Medya Hesaplarından Bilgi ve Verilerin Takibi.....	20
c) STK'lar Tarafından Yapılan Dilekçe Başvurularının Ayrıştırılmış Verilerle Takibi.....	21
d) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde TBMM'de Dilekçe Hakkı.....	21
e) Kurumsal Altyapı: Veri Tabanı, Dilekçe Başvuru Araçları, Elektronik Dilekçe İmkânı.....	22
f) Dezavantajlı-Kırılgan Grupların Dilekçe Başvuruları, Ayrıştırılmış Veri ve Neticeleri.....	22
g) Kurumlararası İş Birliği ve Koordinasyonun Varlığı.....	23
h) Dilekçe Hakkının Etkin ve Verimli Kullanılmasına İlişkin İrade.....	23
i) Siyasi İklimin Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Etkisi.....	24
j) Oluşturulan Alt Komisyonlar ve TBMM Genel Kurulu'na İletilen ve Yasalaşan Dilekçeler.....	25
k) Komisyonların Aldığı Kararlar ve Etkisi.....	25
7- Komisyonlara Başvuruda Bulunan STK Deneyimleri.....	26
8- Görüşülen Uzmanlar Tarafından Yapılan Tespitler.....	33
a) Komisyonların Dilekçe Hakkını Etkin Kullanmamasının Sebepleri.....	34
b) STK'ların Dilekçe Hakkının Etkin Kullanmamasının Sebepleri.....	34
9- Sonuç ve Öneriler.....	36
10- Kaynakça.....	38
11- Ekler.....	40

YÖNETİCİ ÖZETİ

STK'ların Dilekçe Hakkı Başvurularının İzlenmesi başlıklı bu rapor; Dilekçe Komisyonu, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (İHİK) ve Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'na (KEFEK) yapılan başvuruları insan hakları izleme göstergeleri çerçevesinde değerlendirmektedir. Rapor, Sivil Sayfalar'ın Etkiniz desteği ve Yaşama Dair Vakıf (YADA) işbirliğiyle gerçekleştirdiği STK'ların Yasama Sürecine Etkin Katılımı Projesi kapsamında hazırlanmış ve sivil toplum kuruluşlarının yeni hükümet sistemine geçilmesinin ardından yasama organında dilekçe başvurusu almaya yetkili söz konusu üç kurumu ele almıştır. Sivil toplumun yasama nezdinde daha etkin kılınması amacıyla yürütülen proje kapsamında araştırmanın yanı sıra toplum nezdinde farkındalık oluşturulması için bir dizi etkinlik de planlanmaktadır.

Siyasi başvuru hakkı olarak nitelendirilen dilekçe hakkının STK'lar tarafından etkin kullanılması, kararları etkileme ve dönüştürmenin yanı sıra; başvuruların yasama organına iletilebilmesi ve gündeme gelebilmesi bile sistemin demokratik niteliğinin belirlenmesinde önemli bir kriter niteliğini taşımaktadır. Diğer bir deyişle, STK'ların karar mekanizmalarına dilekçe hakkı ile katılımı demokratik bir sistemin kapsayıcılığı ve hesap verilebilirliğini ortaya koyan önemli bir göstergedir.

Araştırma sonucunda Türkiye'de demokratik sistemin taleplere açıklığına paralel olarak zaman zaman daralan ve zaman zaman ise genişleyen dilekçe hakkının Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesinin üzerinden geçen iki yıllık süre zarfında da Parlamenter Sistem'de olduğu gibi düşük seviyede kaldığı gözlemlenmiştir. Araştırmada etkin katılımın önündeki engeller insan hakları göstergeleri oluşturularak irdelenmiş ve bu konuda yapılması gereken önerilere yer verilmiştir.

Çalışma kapsamında ulaşılan bulgular ve uzmanlar tarafından yapılan değerlendirmeler; dilekçe hakkının daha etkin kullanılmasında siyasi iklimin demokratik talepleri karşılama kapasitesi ile tüm aktörlerin eşgüdümü ve iş birliğiyle hareket etmelerinin etkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

1- Çalışmanın Amacı

STK'ların Dilekçe Hakkı Başvurularının İzlenmesi, sivil toplum kuruluşlarının yeni hükümet sistemine geçilmesinin ardından yasama organında dilekçe başvurusu almaya yetkili; Dilekçe Komisyonu, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (İHİK) ve Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'na (KEFEK) yaptığı başvuruları insan hakları izleme göstergeleri çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Böylece, STK'ların Meclis çalışmalarına katılımı, aldığı sonuçlar, dilekçe hakkı alanında yasama organı nezdinde hak ihlal ve ihmallerinin olup olmadığı ölçülebileceği gibi, dilekçe hakkının daha etkin kullanımı için farkındalık da oluşturulacaktır.

2- Araştırma Yöntemi ve Oluşturulan İnsan Hakları Göstergeleri

Bu çalışmada yasama organına dilekçe hakkını kullanarak başvuruda bulunan STK'ların belirlenmesi amacıyla yapılan insan hakları izleme çalışması, TBMM'de dilekçe almaya yetkili olan 3 Komisyon üzerinden şekillenmiştir.

Araştırma raporu, Mayıs-Temmuz 2020 tarihleri arasında niceliksel yöntem ile gerçekleştirilen ve derinlemesine görüşmeleri kapsayan saha araştırması, arşiv taraması ve analizini kapsamaktadır. Araştırma, STK'ların yasama süreçlerine katılımıyla ilgili 25 Haziran 2018-30 Haziran 2020 tarihlerini kapsayan mevcut mevzuat ve uygulamaların taranması, konuyla ilgili veri tabanının incelenmesi, dilekçe hakkına ilişkin komisyonlarda görevli ve alanda çalışan uzmanlar ve ilgili STK profesyonelleriyle derinlemesine mülakatlarla oluşturulmuştur.

Dilekçe hakkının TBMM'de sivil toplum aktörleri tarafından kullanılmasına ilişkin daha önce yapılan çalışmalar incelenmiş; literatür taraması yapılmış ve ikincil kaynaklara ulaşılmıştır. Ayrıca, 3 komisyona doğrudan dilekçe hakkı başvurusunda bulunan STK'lar ile mülakatlar yapılarak deneyimlerine raporda yer verilmiştir.

STK'ların TBMM nezdinde 3 komisyona dilekçe hakkı kapsamında yaptıkları başvuruları, insan hakları izleme çalışması kriterlerine uygun şekilde ölçmek amacıyla, oluşturulan göstergeler şunlardır:

- 1- Türkiye'de mevzuatın dilekçe hakkına ilişkin kapsayıcılığı ve sivil katılımı teşvik edici niteliği.
- 2- Komisyonların internet sayfası ve sosyal medya hesaplarından bilgi ve verilerin takibi.
- 3- STK'lar tarafından yapılan dilekçe başvurularının ayrıştırılmış verilerle takibi.
- 4- Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde TBMM'de dilekçe hakkı.
- 5- Kurumsal Altyapı: Veri tabanı, dilekçe başvuru araçları, elektronik dilekçe imkânı.
- 6- Dezavantajlı ve kırılğan grupların dilekçe başvuruları, ayrıştırılmış veri ve neticeleri.
- 7- Kurumlararası iş birliği ve koordinasyonun varlığı.
- 8- Dilekçe hakkının etkin ve verimli kullanılmasına ilişkin irade.
- 9- Siyasi iklimin dilekçe hakkının kullanılmasına etkisi.
- 10- Oluşturulan alt komisyonlar ve TBMM Genel Kurulu'na iletilen ve yasalaşan dilekçeler.
- 11- Komisyonların aldığı kararlar ve etkisi.

3- Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada TBMM’de dilekçe başvurusu almaya yetkili üç komisyona (Dilekçe Komisyonu, İHİK, KEFEK) STK’lar tarafından yapılan başvuru dilekçeleri esas alınmıştır.

Ayrıca, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmesiyle birlikte kuvvetler ayrılığı ve meclisin etkinliğine ilişkin tartışmalar göz önüne alınarak, yeni sistemle eş zamanlı olarak TBMM 27. Yasama Dönemi’nin ilk üç yasama yılını kapsayacak şekilde Meclis’te ilgili 3 Komisyon’a STK’lar tarafından yapılan dilekçe başvurularının insan hakları izlemesi 25 Haziran 2018-30 Haziran 2020 aralığı ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmada STK’ların dilekçe hakkına katılımı analiz edilirken STK tanımı; dernekler, vakıflar, dayanışma ağları ve platformlar ile sınırlı tutulmuştur.

Çalışmanın temel kısıtı, STK’lar tarafından komisyonlara yapılan başvuruların ayrı olarak tasnif edilememesi olmuştur. Bu nedenle sivil aktörlerin üç komisyona yaptığı dilekçe başvurularına ilişkin verilerin elde edilmesinde güçlük çekilmiştir. Bu mesele söz konusu komisyonlarda görevli, yetkili ve uzmanlarla yapılan derinlemesine görüşmelerle aşılmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında karşılaşılan bir diğer kısıtlılık ise, araştırma sürecinin tüm dünyayla birlikte Türkiye’yi de etkisi altına alan COVID-19 salgını sebebiyle yaşanmıştır. Salgın tedbirleri arasında TBMM’nin faaliyetlerine ara vermesi ve uzaktan çalışma dönemi sebebiyle ilgili kamu görevlilerine ulaşılması ve verilerin temininde güçlükler yaşanmıştır. Benzer nedenle, görüş talep edilen STK’ların bir kısmına ulaşılmasında da sıkıntılar yaşanmış bu sınırlılıklar online görüşmelerle giderilmeye çalışılmıştır.

4- Kavramsal ve Hukuki Çerçeve

a) Dilekçe Hakkı Kavramı

Dilekçe hakkı, insan haklarının korunmasında en temel ve en eski siyasi ve kamusal haklardan biridir. Dilekçe hakkı, bireylere ve tüzel kişilere kendileriyle veya kamuyla alakalı konuları bireysel veya toplu olarak, yargı organı dışında kalan devletin ilgili kuruluşlarına dilek ve şikayetlerini iletme hakkı veren bir insan hakkıdır.¹

Demokratik sistemler bireylerin katılımını öngördüklerinden, dilekçe hakkını kullanan bireyler ve tüzel kişiler yasama organının kararlarına etki ederek, belli bir konunun kamuoyuna duyurulması, gündemde tutulması ve yasal değişikliklerin yapılmasını sağlayabilir. Bu yönüyle dilekçe hakkı bireylere ve tüzel kişilere karar organlarına siyasi başvuru hakkı tanır.

Demokratik sistemlerde sürekli katılımın sağlanması ve taleplerin karar alıcılara iletilmesi sadece seçim dönemleriyle sınırlı değildir. Bu nedenle, dilekçe hakkı doğrudan yönetime katılmanın en önemli araçlarından biridir. “Denilebilir ki bir yerde demokrasi varsa orada dilekçe hakkı da vardır.”²

b) Dilekçe Hakkının Kaynağı: Hak arama özgürlüğü

Dilekçe hakkı, hukuki olarak kaynağını hak arama özgürlüğünden alır. Hak arama özgürlüğü, diğer hak ve özgürlükleri kapsar ve korur.

Hakların kamu tarafından ihlal edilmesi durumunda bireyler ve tüzel kişiler, hak arama özgürlüğü kapsamında 3 farklı erke; yargıya (mahkemelere), yürütmeye (idareye-İlgili kurumlara) ve yasama organına

¹ S. Mustafa Önen, “Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması: Kamu Denetçiliği Kurumu İle İsveç Parlamento Ombudsmanlığı’na Yapılan Şikayetlerin Değerlendirilmesi”, Social Sciences (NWSASOS), 2016; 11(2), s.65.

² TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Yasama Uzmanı, Doç. Dr. Ahmet Yıldız ile yapılan online görüşme.

(TBMM) başvuruda bulunabilirler. İşte dilekçe hakkı, siyasi başvuru hakkı olarak bireylerin TBMM'ye başvuruda bulunarak haklarını aramalarına ve taleplerini yasama organına iletmelerine olanak vermektedir.

Diğer bir deyişle, dilekçe hakkı bireylere yasama organına başvuruda bulunarak, TBMM'nin yürütme organlarını siyasi olarak denetlemesine olanak vermektedir. Siyasi denetimin bu şekilde sonuç doğurabilmesi için etkili yollarla donatılması gerekmektedir. Hak arama özgürlüğü kapsamında dilekçe hakkının etkili şekilde kullanılması ancak buna ilişkin başvuru yollarının tam ve etkin biçimde tanınmasıyla mümkün olabilir.³ Bu nedenle, hak arama özgürlüğü ve siyasi başvuru (dilekçe) hakkı, ulusal mevzuat ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi dahil temel uluslararası insan hakları sözleşmeleri ile koruma altına alınmıştır.

Uluslararası Mevzuat

Hak arama özgürlüğü ve siyasi başvuru hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) gibi temel uluslararası insan hakları sözleşmelerinde yer almaktadır. AİHS'nin 13. maddesi etkili başvuru hakkını, "Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkesin ulusal düzeyde etkili bir yola başvurma hakkına sahip olması" şeklinde düzenlemektedir.

Avrupa Birliği'ne (AB) aday ülke statüsünde olan Türkiye, AB mevzuatında dilekçe hakkına ilişkin yer alan hükümler, AB müktesebatına uyum ve ilgili düzenlemelerin karşılaştırılması açısından önem taşımaktadır. AB'nin kurucu anlaşmalarından olan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Antlaşması'ndan bu yana tüm temel belgelerde dilekçe hakkı yer almıştır. Avrupa Parlamentosu 1977 yılında tüm topluluk vatandaşlarına dilekçe hakkı tanımış ve 1987 yılında Dilekçe Komisyonu kurulmuştur.

2009 tarihli Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 227. maddesinde, AB vatandaşlarının yanı sıra, üye devletlerden birinde ikamet eden gerçek kişilere veya faaliyette bulunan tüzel kişilere AB'nin faaliyet alanı içerisinde bulunan konularla sınırlı kalmak üzere, dilekçe hakkı tanınmıştır. Benzer şekilde, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, AB vatandaşlarının veya ikameti AB üyesi devletlerden birinde bulunan gerçek ya da tüzel kişilerin, Avrupa Parlamentosu'na dilekçe ile başvuru hakkını güvence altına almıştır. (2012, Madde 44). Söz konusu hükümler çerçevesinde ele alındığında, AB'de dilekçe hakkı sadece AB vatandaşlarına değil AB üyesi ülkelerden birisinde ikamet eden kişiler için de bir hak olarak tanındığından dilekçe hakkını vatandaş olmayan kişiler de kullanabilmektedir.

Ulusal mevzuat

Dilekçe hakkı, Osmanlı döneminden bu yana Türkiye'nin anayasalarında yer alan en eski haklardan biridir. İlk kez 1876 tarihli Kânûn-i Esasî'de dilekçe hakkına yer verilmiş; ardından Türkiye'nin 1924, 1961 ve 1982 anayasalarında yer almıştır. Dilekçe hakkı, 1982 Anayasası'nda siyasi başvuru hakkı kapsamında Türk vatandaşlığı, seçme ve seçilme hakkı ve kamu hizmetine girme hakkı ile birlikte yer alan anayasal haklardan biridir.

Anayasa'nın 74. maddesine göre, hem vatandaşlar hem belli koşullarda yabancılar dilekçe hakkından yararlanmaktadır. Türkiye'de ikamet eden yabancılar, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve TBMM'ne Türkçe olmak kaydıyla başvurma hakkına sahiptir.

AB müktesebatına uyum sürecinde, dilekçe hakkını düzenleyen Anayasa'nın 74. maddesine "bilgi edinme hakkı ve kamu denetçisine başvurma hakkı" eklenmiştir. Ayrıca son yıllarda kişisel verilerin korunmasını isteme hakkı, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı ve kamu denetçisine başvurma hakkı gibi yenilikler yapılmıştır. Böylece, dilekçe hakkı kapsamında bireylerin başvuru yapabileceği kurum ve mekanizmalar çeşitlenmiştir.

³ İbrahim Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku, Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme, AFA Yayıncılık, İstanbul, 1994, .s:86

Dilekçe hakkının meclis düzeyinde kullanılmasını inceleyen bu çalışma kapsamında, bu hakkın TBMM’de kullanılmasını düzenleyen diğer ilgili hukuki metin, TBMM İÇTÜZÜĞÜDÜR. TBMM çalışmalarını Anayasa ve İÇTÜZÜK hükümlerine göre yürüttüğünden, TBMM’de üç komisyona dilekçe hakkı kapsamında yapılan başvurular, Meclis İÇTÜZÜK hükümlerinde dilekçe hakkının nasıl kullanılacağına ilişkin düzenlemeler çerçevesinde yapılmaktadır.

Meclis İÇTÜZÜĞÜ’nde bu çalışmanın konusunu oluşturan STK’ların dilekçe hakkı kapsamında başvurularının yanı sıra ilgili Komisyon çalışmalarına katılımına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Buna karşın, Komisyon başkanları uygulamada görüşülen konular ile ilgili STK’ları toplantılara davet edebilmektedir.⁴

c) Dilekçe hakkı kapsamında başvuru yapılabilen kamu kurumları

Türkiye’de dilekçe hakkı kapsamında başvuru alan sekiz farklı hak arama kurumu bulunmaktadır. Yasama organında; TBMM Dilekçe Komisyonu, TBMM İnsan Hakları Komisyonu, TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu ile Kamu Denetçiliği Kurumu; Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmesiyle yürütme organında, Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER); diğer kamu idarelerinde spesifik konularda Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK), Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu (BEDK), Kamu Görevlileri Etik Kurulu (KGEK), Kişisel Verileri Koruma Kurumu (KVKK), Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK), BDDK ve RTÜK’e dilekçe hakkı kapsamında başvuru yapılabilmektedir.

TBMM’de Dilekçe Hakkı

Yasama denetimi kapsamında bireyler ve STK’lar, TBMM’de Dilekçe Komisyonu, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (İHİK) ve Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’na (KEFEK) dilekçe hakkını kullanarak doğrudan başvuru yapabilmekte, talep ve şikâyetlerini iletebilmektedirler.

Hem yasa yapımında rol alan hem de yasama denetimi yapan İHİK ve KEFEK, sadece kendi alanlarına ilişkin konularda dilekçe kabul ederken, Dilekçe Komisyonu’na yapılacak dilekçe başvurularında konu sınırlaması bulunmamaktadır.

Görsel 1: TBMM’de Dilekçe Hakkı Çerçevesinde Başvuru Yapılan Komisyonlar

Üç komisyona yapılan dilekçe başvurularının çoğunu idarî işleyişe ilişkin şikâyetler oluşturduğundan, dilekçe hakkının kullanımında yasama faaliyetinin harekete geçirilmesinden ziyade, Meclis’in idareyi denetleme (yasama denetimi) misyonu ön plandadır.⁵ Yani Meclis, üç komisyon aracılığıyla kamu kurum ve kuruluşlarının işlemlerinin denetlenmesi rolünü üstlenmektedir.

Komisyonlara STK’lar tarafından dilekçe başvurusu yapılması ve bu başvurudan netice alınabilmesi, sivil katılımın etkin olması açısından önemlidir. Çünkü TBMM’de yasalar komisyon çalışmalarında şekillenmekte;

⁴ Sivil Toplum İçin Yasama Sürecine Katılım El Kitabı, Yasama Derneği Ankara, 2017, s: 85 Erişim: http://www.yasader.org/web/stk_el_kitabi/STK_EL_Kitabi.pdf

⁵ Kadir Aktaş, “Mükerrer Dilekçelerin İncelenmesinde Hak Arama Kurumları Arasında İş Bölümü Üzerine”, Ombudsman Akademik, Yıl: 6 Sayı: 11 (Temmuz-Aralık 2019) s: 186. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/920825>

ardından Meclis Genel Kurulu'nda görüşmeye hazır hale getirilmektedir.⁶ Ayrıca Komisyonların çalışma usulü Genel Kurul'a göre çok daha esnek; STK'ların tasarısı ya da tekliflerin oluşma sürecine görüşlerini aktarmaları daha kolaydır. STK'lar komisyon ve alt komisyon aşamasında kendileriyle ilgili konularda toplantılara katılarak katkı sunabilmektedir.⁷

Bu noktada alt komisyonlara STK'ların katılımının önemine dikkat çekilmelidir. Komisyonlar, özellikle inceleme ve araştırma gerektiren konularda alt komisyonlar kurabilmektedir. Alt komisyonlar ayrıca görüşülen konularda uzman kişileri toplantılara çağırabilmekte; bu nedenle STK'ların dilekçe başvuruları sonucunda alt komisyon oluşturulması ya da oluşturulan bir alt komisyona STK'ların dâhil olması sivil katılımın sağlanması açısından önem arz etmektedir.

Yasama Organına Dilekçe Hakkı ile Sivil Katılım

TBMM'de dilekçe başvurusu almaya yetkili üç Komisyona STK'ların dilekçe başvuru ve neticelerini inceleyen bu çalışmada, "sivil katılım" kavramı ve sivil katılım ilkelerinin analize dâhil edilmesi faydalı olacaktır. Günümüz demokratik toplumlarında bireylerin karar alma süreçlerine katılımının tek yolu seçimler olmadığından, örgütlü toplum temsilcilerinden STK'ların yasama sürecine katılımı sistemin demokratik katılımcılığını gösteren önemli ölçütlerinden biridir.

STK'lar hak ihlallerinin önlenmesi, hak arama kültürünün yaygınlaştırılması ve kamu nezdinde iyi yönetim hedefinin gerçekleştirilmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Sivil toplum ile kamu ve karar alıcılar arasında yapıcı bir ilişki geliştirilmesi, sivil katılımın mümkün kılınması ve STK'ların siyasi organlara başvuruda bulunarak etkili bir sonuç alınabilmesi için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ilgili içtihatları çerçevesinde, karar alma sürecinde ayırım yapılmaksızın tüm sivil aktörlerin katkılarının alınmasını mümkün kılacak demokratik bir ortamın sağlanması gerekmektedir.⁸

Sivil katılımın sağlanması için uygun olan ortam, "hukukun üstünlüğü, temel demokratik ilkelere bağlılık, siyasi irade, buna uygun mevzuat, açık ve net olarak belirlenen usuller, sivil toplumun sürdürülebilir olmasını mümkün kılan kaynaklar ve diyalog-işbirliği" için gereken ortak alanların sağlanması ile mümkün olabilir.⁹

Diğer bir deyişle, tüm bu koşullar olduğu takdirde, STK'lar ve kamu (karar alıcılar) arasında katılımcı demokrasiyi sağlamak üzere karşılıklı güvene ve anlayışa dayanan yapıcı bir ilişki kurulabilir. İşte bu koşulların sağlanması durumunda, sivil toplum ile kamu arasında, (en alt düzeyden en katılımcı düzeye kadar değişen dört kademedeki) "bilgi edinme; danışma-istişare; diyalog ve STK'larla kamu yetkilileri arasında ortaklık" ilişkisi kurulabilmekte; STK'lar siyasi karar süreçlerine katılım sağlayabilmektedir.

STK'ların siyasi karar organlarına sivil katılımı bu ilkeler çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türkiye'de TBMM'ne dilekçe hakkı ile üç komisyona STK'ların başvuruda bulunabildiği görülmektedir. Ancak ilgili mevzuat Komisyon sivil katılıma ilişkin bir düzenleme içermemektedir. Daha önce belirtildiği gibi STK'ların komisyon çalışmalarına katılımı konusunda TBMM İçtüzüğü'nde herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Ancak komisyon başkanları uygun gördükleri durumlarda ilgili STK'ları toplantılara davet edebilmektedir. STK'lar da kendileriyle ilgili konularda komisyonlarla temasa geçerek toplantıya katılma isteğinde bulunabilmektedir.

⁶ Sivil Toplum İçin Yasama Sürecine Katılım El Kitabı, Yasama Derneği, Ankara, 2017, s: 71. Erişim: http://www.yasader.org/web/stk_el_kitabi/STK_EL_Kitabi.pdf

⁷ A.g.e., s : 73.

⁸ "Sivil Toplumun Karar Verme Sürecine Katılımıyla İlgili İyi Uygulama İlkeleri", Avrupa Konseyi Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri Konferansı, 2019. Erişim: https://www.katilimhakkı.org/wp-content/uploads/2020/06/USTO%CC%88-Karar-Verme_31032020-1.pdf

⁹ A.g.e.

Bu sayede, yasama organının alacağı kararlara sivil katılım sağlanmakta ve Komisyon'un görüşülen konularda uzman STK'ların görüş ve deneyimleri ile daha doğru karar vermesi mümkün kılınmaktadır. Ayrıca, TBMM'nin yasama ve siyasi denetim faaliyetine STK'ların katılımı, karar alıcılar ile sivil toplum arasında iletişimi güçlendirerek, demokrasinin kökleşmesine ve derinleşmesine katkı sunmaktadır.¹⁰

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Dilekçe Hakkı

TBMM'ye dilekçe hakkı ile sivil katılımı mümkün kılan sürecin ifade edilmesinin ardından, Türkiye'de yeni hükümet sistemine fiilen geçilmesi nedeniyle, yeni sistemde dilekçe hakkına başvuru sürecinin parlamenter sisteme göre nasıl bir değişim yaşadığı sorusu üzerinde durulacaktır.

2017 yılında yapılan referandumda kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, 24 Haziran 2018'de yapılan genel seçim sonrasında fiilen uygulamaya geçmiştir. Yeni sistemle yasama süreci, yasama-yürütme ilişkileri ve yürütmenin TBMM'de temsili gibi konularda önemli değişiklikler olmuştur. Yürütme yetki ve görevi doğrudan Cumhurbaşkanı'na verilirken, yasama fonksiyonu yürütmeden net bir şekilde ayrılmıştır. Yeni sistemin yasama sürecinde yarattığı en önemli değişiklik, kanun teklif etmeye yalnızca milletvekillerini yetkili kılması ve yasa yapma yetkisinin tek başına TBMM'ye ait olmasıdır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle birlikte mevzuatta dilekçe hakkının kullanılmasına ilişkin bir değişiklik olmamıştır. Buna rağmen, uygulamada Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin dilekçe hakkının kullanılmasına ilişkin yarattığı etki tartışmalıdır.

“ Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle birlikte mevzuatta dilekçe hakkının kullanılmasına ilişkin bir değişiklik olmamıştır. ”

Yeni hükümet sistemin "milli iradenin güçlenmesiyle hızlı ve etkin kararlar alarak siyasi istikrar" sağladığını savunanlar ile "güçler ayrılığı ilkesinin ortadan kalktığı, yasama yetkisinin yürütmeye devredildiği ve Meclisin etkisinin azaldığını iddia edenler" arasındaki tartışma sürmektedir.

Avrupa Komisyonu'nun 2019 Türkiye İlerleme Raporu'nda, yeni başkanlık sistemiyle gücün, yürütmenin elinde toplandığı, TBMM'nin yasama ve denetim işlevlerinin büyük ölçüde kısıtlandığı, bakanların milletvekillerinin huzuruna çıkmadığı ve soru önergelerinin kendilerine yazılı olarak iletilebildiği tespitleri yer almaktadır.¹¹

d) Dilekçe Komisyonu, İHİK ve KEFEK

Mecliste dilekçe başvurusu almaya yetkili olan komisyonların görevleri ve başvuru yolları arasında farklılıklar mevcuttur. Dilekçe Komisyonu sadece denetim faaliyetinde bulunan sürekli bir ihtisas komisyonu iken, İHİK ve KEFEK hem denetim faaliyetlerine hem kanun yapım sürecine katılmaktadır.¹² İHİK insan hakları ihlallerini, KEFEK ise kadınlara ilişkin başvuruları kabul ederken, Dilekçe Komisyonu'na başvuruda konu sınırlaması yoktur. Dilekçe Komisyonu'na emeklilik, hastane kurul raporları ve banka kredisi şikâyeti gibi pek çok konuda başvuru yapılabilmektedir.¹³

¹⁰ "Sivil Toplumun Karar Verme Sürecine Katılımıyla İlgili İyi Uygulama İlkeleri", Avrupa Konseyi Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri Konferansı, 2019. Erişim: https://www.katilimhakkı.org/wp-content/uploads/2020/06/USTO%CC%88-Karar-Verme_31032020-1.pdf

¹¹ 2019 Türkiye Raporuna İlişkin Temel Bulgular, AB Türkiye Delegasyonu, 2019. Erişim: <https://www.avrupa.info.tr/tr/news/2019-turkiye-raporuna-iliskin-temel-bulgular-9579>

¹² Beyhan Hamurcu, Dilekçe Komisyonu, Erişim: <https://slideplayer.biz.tr/slide/10223616/>

¹³ Habip Kocaman, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Başvuru Yolları, Erişim: <http://www.yasader.org/wp/wp-content/uploads/2017/03/MYGBV-SUNUM.pdf>

Komisyon Görevleri

TBMM Dilekçe Komisyonu

Sadece denetim faaliyetinde bulunan sürekli bir ihtisas komisyonudur.

Başvuruda konu sınırlaması yoktur.

İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (İHİK)

Hem denetim faaliyetlerine hem de kanun yapım sürecine katılım gösterir.

İnsan hakları ihlalleri ile ilgili başvuruları kabul eder.

Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK)

Hem denetim faaliyetlerine hem de kanun yapım sürecine katılım gösterir.

Kadın hakları ihlalleri ile ilgili başvuruları kabul eder.

Her üç Komisyon, görev alanları ile ilgili gelen talep ve şikâyetleri, ilgili mevzuat çerçevesinde incelemekte, raporlamakta ve gerekli gördükleri durumlarda ilgili idarelere önerilerde bulunmaktadır. Dilekçe Komisyonu, diğer iki Komisyondan farklı olarak söz konusu önerilerin ilgili kurumlar tarafından uygulanmasını takip etmekte; uygun gördüğü dilekçe başvurularını TBMM Genel Kurulu'na sevk etmekte ve bu başvurular Genel Kurul'da görüşülerek karara bağlanmaktadır. Dilekçe Komisyonu'na gelen bir talep, kamu yararı niteliği taşıyor ise yasa konusu olarak değerlendirilerek, Meclis Genel Kurulu'nda görüşülebilmektedir. Ancak Komisyon kendisi bir konuda re'sen hareket edememekte; gelen dilekçe başvuruları ile harekete geçilmektedir.¹⁴

“Dilekçe Komisyonu'na gelen bir talep, kamu yararı niteliği taşıyor ise yasa konusu olarak değerlendirilerek, Meclis Genel Kurulu'nda görüşülebilmektedir.”

Her üç komisyon tarafından dilekçe başvurularına ilişkin alınan kararlarının bağlayıcılığı tartışmalıdır. Yine de, komisyonların aldığı kararların etkinliği ve Meclis iradesini yansıtması nedeniyle, yasama organının siyasi sistem içindeki gücü ve saygınlığı ölçüsünde önem arz etmektedir.

İHİK'in çalışma usulü ve işlevi, Dilekçe Komisyonu'ndan şu konularda farklılıklar gösterir. İHİK, insan hakkı ihlalini oluşturan dilekçe başvurularını kabul ederken; Dilekçe Komisyonu insan hak ihlali oluşturmada da gelen talep ve şikâyetlere bağlı olarak, kamu tarafından alınan kararların (idari işlemlerin) mevzuata ve kamu yararına uygunluğunu (yerindelik ve hukuki denetim) denetlemektedir.¹⁵

İHİK, dünyada ve Türkiye'de insan haklarına ilişkin gelişmeleri izlemekte ve bu gelişmelere uyumunun sağlanmasını gözetmektedir. Bunun yanında insan haklarını ilgilendiren kanun tasarı ve tekliflerini incelemekte ve insan haklarının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan bireysel başvuruları ele almaktadır. Dilekçe Komisyonu'ndan farklı olarak İHİK, kendi kararıyla (re'sen) hareket edebilen bir inceleme ve araştırma komisyonudur.

Otuz yılı aşan kurumsal geçmişe sahip olan İHİK; Anayasa, yasalar, İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmelerle belirlenen hükümlere çerçevesinde kişi ve kuruluşlardan gelen ve hak ihlali içeren şikâyet dilekçelerini incelemektedir. Ayrıca temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği iddiasıyla Komisyon'a başvuru yapılabilen, insan hakları ihlallerine dair başvuru alan Meclis komisyonu olması sayesinde yargı sürecini ilgilendirmeyen boyutuyla siyasi denetim yapabilmektedir.

¹⁴ Beyhan Hamurcu, Dilekçe Komisyonu.

¹⁵ Dilekçe Komisyonu Nasıl Çalışır? Mecliste.org, 2019, Erişim: <http://mecliste.org/mecliste-org-dan/dilekce-komisyonu-nasil-calisir>

KEFEK ise kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın erkek eşitliğinin sağlanması, bu amaçlarla Türkiye’de ve uluslararası alanda bu konudaki gelişmeleri izlemekte; söz konusu gelişmeler konusunda TBMM’nin bilgilendirilmesi ve ilgili kanun tasarı ve tekliflerini incelemektedir.

KEFEK, kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerden bilgi isteyebilmekte, ilgili kişi ve uzmanlardan bilgi alabilmekte ya da bu isimlerin bilgisine başvurabilmektedir. Görev alanıyla ilgili faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve STK’ların çalışmalarından yararlanabilmektedir. Tüm bu nedenlerle, Dilekçe Komisyonu ve İHİK’e göre daha genç bir kuruluş olmasına rağmen yetkileri bakımından dinamik bir komisyon olan KEFEK’le sağlıklı bir STK ilişkisinin kurulması ve yürütülmesinin imkânlarının daha geniş olduğunu ifade etmek mümkündür.¹⁶

5- Komisyonlara Yapılan Başvurular ve Analizi

STK’ların dilekçe hakkı kapsamında üç komisyona yaptığı başvurular sonucunda birey ve tüzel kişiler tarafından yapılan dilekçe başvuru sayısı yetersiz olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, tüzel kişiler tarafından yapılan başvuru sayısı bireylere göre çok daha düşüktür.

STK’lar tarafından yapılan başvuru sayısını öğrenebilmek amacıyla üç komisyona yaptığımız başvurularda, sadece İHİK’e yapılan STK başvuru sayısı öğrenilebilmiştir. İHİK’e yapılan bazı bireysel başvurular STK’ların yönlendirmesiyle yapıldığından komisyonlara ilişkin sayıların net rakamı yansıtmadığı görülmektedir.

KEFEK, sadece bireysel başvuru yoluyla dilekçe başvurusu aldığından STK’lar bu komisyona kurumsal olarak başvuruda bulunamamaktadır. Ancak KEFEK’te Uzman Koordinatör olarak görev alan Gökalp İzmir, KEFEK’e bireysel başvuruların büyük çoğunluğunun STK’ların yönlendirmesiyle yapıldığını, bu nedenle STK’ların KEFEK başvurularında etkin olduğunu belirtmektedir. KEFEK’e yapılan başvuru sayısının düşük olmasının nedeni ise Komisyon uzmanı Gökalp İzmir tarafından “Komisyon’un bilinirliğinin az olmasıyla” açıklanmaktadır.¹⁷

¹⁶ Sivil Toplum İçin Yasama Sürecine Katılım El Kitabı, Yasama Derneği Ankara, 2017, s:104. Erişim : http://www.yasader.org/web/stk_el_kitabi/STK_EL_Kitabi.pdf

¹⁷ Gökalp İzmir, Koordinatör Uzman, TBMM KEFEK ile yapılan telefon görüşmesi.

Komisyonlar arasında en fazla dilekçe başvurusu alan Dilekçe Komisyonu ise e-dilekçe sistemi üzerinden başvuru kabul eden tek komisyondur. STK'lar (dernekler, vakıflar, diğer STK'lar) söz konusu seçeneklerinden birini tercih ederek Komisyon'a başvuru yapabilmektedir. Buna karşın Komisyon'a yapılan STK başvuru sayıları net olarak tespit edilememektedir.

Dilekçe Komisyonu'na e-dilekçe ile yaptığımız ve STK'ların yaptıkları dilekçe başvuru sayılarını talep ettiğimiz başvuruya verilen yanıtta, "başvurular sadece sivil toplum kuruluşlarının adıyla yapıldığından, kayıtlara "tüzel kişi" olarak geçmekte olup, kuruluşların üye veya yöneticileri tarafından yapılan başvurular (ise) "bireysel başvuru" kategorisinde değerlendirildiğinden, bu (tüzel kişi başvuru) sayı gerçek başvuru sayısını (STK'lar tarafından yapılan başvuru) ifade etmemektedir" ifadesi kayda düşülmüştür.¹⁸

Diğer bir deyişle, Dilekçe Komisyonu veri tabanı STK'lar tarafından yapılan başvuruların sayısını belirlemeye olanak sağlamamaktadır. Bununla birlikte, Komisyon başkanı ve uzmanları ile yaptığımız görüşmelerde, STK'ların dilekçe başvurularını çoğunlukla kurumsal olarak değil, "bireysel başvuru" seçeneği üzerinden yaptıkları belirtilmiştir. Bu nedenle, STK'lar tarafından Dilekçe Komisyonu'na yapılan başvuruların oransal olarak, diğer iki Komisyona kıyasla yüksek olduğu söylenebilir.

Özetle, komisyonlara STK'lar tarafından yapılan dilekçe başvuruları konusunda (i) komisyonların veri tabanlarının birbirinden farklı olması, (ii) STK başvurularının çeşitli sebeplerle tespit edilememesi ve (iii) STK'ların yönlendirmesiyle başvuru yapan bireylerin de sistemde "bireysel başvurular" kategorisinde görünmesi nedenleriyle TBMM'de Dilekçe Komisyonu, İHİK ve KEFEK'e STK'lar tarafından yapılan dilekçe başvurularının sayısı net olarak belirlenememiştir.

27. Yasama Döneminde Komisyonlara Yapılan Dilekçe Hakkı Başvuruları

* 25 Haziran 2018-30 Haziran 2020 tarihleri arasında

Dilekçe Komisyonu: 13.910*

İHİK: 5.598**

KEFEK: 32**

* 02.06.2020 İtibariyle, ** 01.07.2020 İtibariyle

Komisyonlara STK'lar Tarafından Yapılan Başvuru Sayısı

Dilekçe Komisyonu: Bilinmiyor

İHİK: 327

KEFEK: Çoğunlukla STK'ların yönlendirmesiyle, sadece bireysel başvuru yapılabilmektedir.

¹⁸ EK-4 Dilekçe Komisyonu'na e-dilekçe ile yapılan başvuru sonucu.

Komisyonlara Davet Edilerek Görüş Alınan STK sayısı

Dilekçe Komisyonu: 11

İHİK: 2

KEFEK: 8

Komisyonlarda Yeni Kurulan veya Faal Alt Komisyon Sayısı

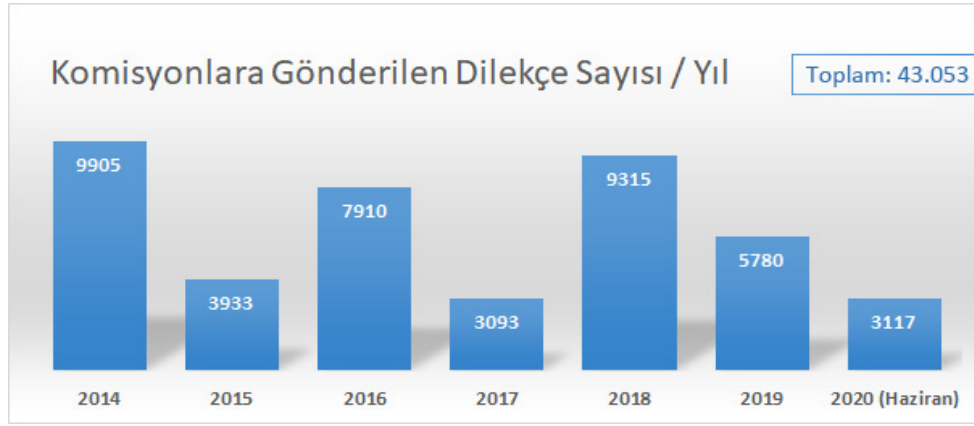
Dilekçe Komisyonu: 3

İHİK: 4

KEFEK: 2

Dilekçe Komisyonu'na STK'lar Tarafından Yapılan Başvuru Sayıları

Araştırma kapsamında Dilekçe Komisyonu'na STK'lar tarafından yapılan dilekçe başvuruları bilgilerini talep eden e-dilekçe ile yaptığımız dilekçe başvurusuna, 1 ay içinde yanıt verilmiştir. Aşağıdaki tabloda gözlemleneceği üzere Ocak 2014-Haziran 2020 arasında kayda alınan toplam dilekçe başvuru sayısı 43.053'tür.

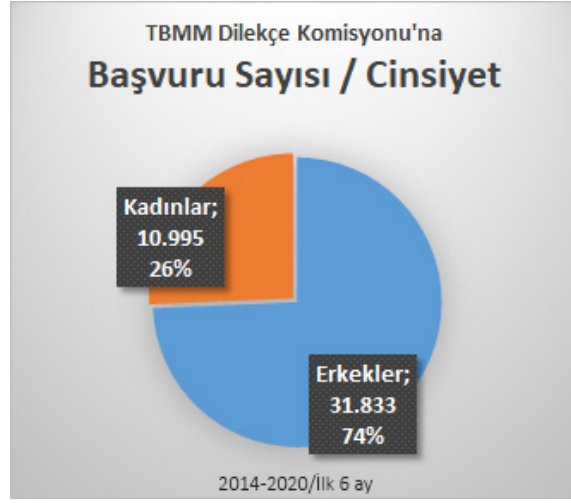

Gönderim Yöntemleri İtibarıyla Kayda Alınan Dilekçe Sayıları

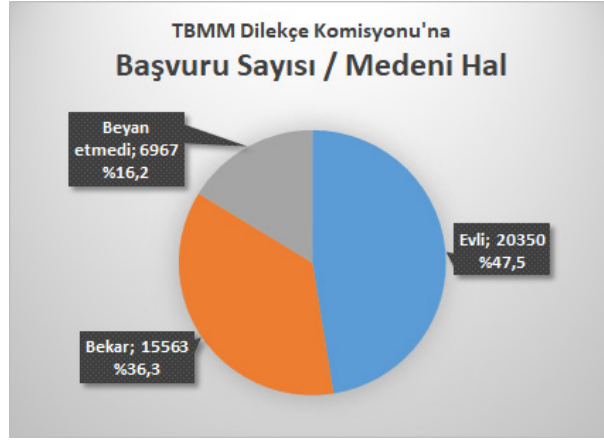
* 2014 - 2020 (Haziran itibarıyla)

Başvuru Türü	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020 (Haz.)	Toplam	Yüzde
E-Dilekçe	8722	3346	5070	1940	7963	4506	2562	34109	0,79
E-Devlet	180	0	0	2	41	162	95	480	0,01
Posta	853	498	1901	917	996	831	350	6346	0,15
Elden	93	41	639	156	200	248	10	1387	0,03
Faks	38	45	261	67	37	14	5	467	0,01
Kurum İçi	14	0	9	0	6	5	0	34	0,00
Kurumdan	3	1	0	5	2	1	86	98	0,00
Milletvekili	2	2	30	6	70	13	9	132	0,00
Toplam	9905	3933	7910	3093	9315	5780	3117	43053	

Aynı dönemde cinsiyet açısından ayrıştırılmış verilere göre erkekler tarafından yapılan başvurusu sayısı 31833 (%73.9) iken, kadınlar tarafından yapılan başvuru sayısı 10995 (% 25.5)'dir. Cinsiyetini beyan etmeyenlerin sayısı ise 52 olarak kayda geçmiştir.

Gerçek veya tüzel kişi olup olmadıkları açısından bakıldığında ezici çoğunluğun (%99.6) gerçek kişilerden oluştuğu görülmektedir. Tüzel kişi başvuru sayısı 173 (%0.4) ile sınırlı kalmıştır. (E-dilekçe ile dilekçe başvurusuna 1 ay içinde yanıt verilmiştir)

Medeni durum esas alındığında ise, tüzel kişiler (173) hariç, toplam gerçek kişinin 42880 başvurusundan evli olanların sayısı 20350 (%47.5), bekâr olanların sayısı 15563 (%36.3), beyan etmeyenlerin sayısı ise 6967 (%16.2)'dir.

Cinsiyete ve Yıllara Göre Dilekçe Sayıları

* 2014-2020 Haziran ayı itibarıyla

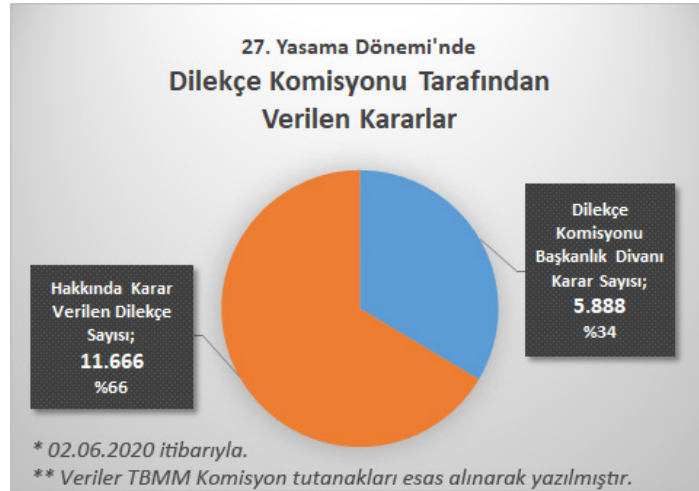
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Toplam
Beyan Etmeyenler	2	-	1	12	9	17	11	52
Erkek	7141	2845	5924	2544	7018	4578	1783	31833
Kadın	2734	1077	1950	523	2240	1161	1310	10995
Tüzel Kişi	28	11	35	14	48	24	13	173
Genel Toplam	9905	3933	7910	3093	9315	5780	3117	43053

Yasama Dönemi	Toplam Başvuru Sayısı	Milletvekillerinden Gelen Başvuru Sayısı
24. Dönem	35.290	23
25. Dönem	963	-
26. Dönem	16.030	42
27. Dönem (15.01.2019 İtibarıyla)	5.531	65

Dilekçe Komisyonu Toplantı Sayıları: Yasama Dönemleri İtibarıyla Karşılaştırma

	24. Yasama Dönemi	25. Yasama Dönemi	26. Yasama Dönemi	27. Yasama Dönemi*
Başkanlık Divanı Toplantısı	74	-	53	20
Başkanlık Divanı Kararı	19.478	-	8957	2200
Genel Kurul Toplantısı	9	-	6	2
Genel Kurul Kararı	24	-	23	6
Kurulan Alt Komisyon	8	-	7	2
Alt Komisyon Toplantısı	40	-	29	2
Yerinde İnceleme	6	-	10	1
Hıfz olunan	459	-	340	80

* 02.06.2020 itibarıyla

Dilekçe Komisyonunda Faaliyetlerini Sürdüren Alt Komisyonlar

Devre Mülk ve Devre Tatil Sektörlerinde Yaşanan Mağduriyet İddialarının Araştırılması Ve Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Alt Komisyonu

Obezite ile Mücadele Yöntemleri ve Cerrahi Uygulamadaki Malpraktis İddiaların Araştırılması ve Alınabilecek Önlemlerin Belirlenmesi Alt Komisyonu

Ön Ödemeli Gayrimenkul Satışlarında Yaşanılan Sorunların Araştırılması ve Alınabilecek Önlemlerin Belirlenmesi Alt Komisyonu

* TBMM Komisyon tutanakları esas alınarak hazırlanmıştır.

Dilekçe Komisyonu ve Alt Komisyonlarına Davet Edilen STK'lar (25 Haziran 2018-30 Haziran 2020)

Devre Mülk ve Devre Tatil Sektörlerinde Yaşanan Mağduriyet İddialarının Araştırılması ve Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Alt Komisyonu'na Davet Edilen STK'lar

1. Kızılcahamam Akasya Vadisi Termal Tesisleri Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği
2. Hilal ve Akkuş Termal Üyeleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
3. Termal Mağdurları Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği
4. Devremülkzedeler Dayanışma Derneği
5. Devremülk ve Tüketiciyi Koruma Derneği
6. Devremülk ile Devre Tatil Yatırımcıları ve Pazarlamacıları Derneği

Obezite ile Mücadele Yöntemleri ve Cerrahi Uygulamadaki Malpraktis İddiaların Araştırılması ve Alınabilecek Önlemlerin Belirlenmesi Alt Komisyonu'na Davet Edilen STK'lar

1. Obezite Diyetisyenliği Derneği
2. Türkiye Diyetisyenler Derneği
3. Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizma Derneği
4. Obezite Diyetisyenliği Derneği Sunumu
5. Türkiye Spor Hekimleri Derneği
6. Türkiye Diyabet Vakfı

İHİK: Aktif Olan Alt Komisyonlar

1. Çocuk Hakları Alt Komisyonu
2. Göç ve Uyum Alt Komisyonu
3. Göç ve Uyum Alt Komisyonu (Mülteci Hakları Alt Komisyonu)
4. Hükümlü Ve Tutuklu Hakları Alt Komisyonu

İHİK ve Alt Komisyonlarına Davet Edilen STK'lar

1. UNICEF Türkiye Milli Komitesi
2. Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD)

KEFEK: Kurulan ya da Aktif Alt Komisyonlar

1. Başta Kız Çocukları Olmak Üzere Gençlerin Bilim, Teknoloji, Matematik Ve Mühendislik Alanlarına Yönlendirilmesi Konulu Alt Komisyon
2. İstanbul Sözleşmesinin Etkin Uygulanması ve İzlenmesi Konulu Alt Komisyon

KEFEK ve Alt Komisyonlarına Davet Edilen STK'lar

Başta Kız Çocukları Olmak Üzere Gençlerin Bilim, Teknoloji, Matematik ve Mühendislik Alanlarına Yönlendirilmesi Konulu Alt Komisyon

1. Women in Technology Grubu
2. Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)
3. Türkiye Bilişim Derneği
4. LİMAK Vakfı
5. KAGİDER

İstanbul Sözleşmesinin Etkin Uygulanması ve İzlenmesi Konulu Alt Komisyon

1. KADEM (Kadın ve Demokrasi Derneği)
2. Türk Kadınlar Birliği
3. Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı
4. Kadın Dayanışma Vakfı

Söz konusu kısıtlara rağmen komisyonlarda görev alan uzmanlar ile yapılan görüşmeler ve genel olarak dilekçe başvuru rakamları üzerinden şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Genel olarak komisyonlara yapılan dilekçe başvuru sayılarının ve dolayısıyla STK'lar tarafından yapılan başvuruların düşük olması, aynı zamanda "TBMM'ye bireysel başvuru yapmayı sağlayan dilekçe hakkının bilinmediği ve etkin şekilde kullanılmadığı" şeklinde yorumlanmaktadır.
- Yasama Derneği'nin (YASADER) 2016 yılında STK'ların yasama ve denetim sürecine katılımını güçlendirmek amacıyla yürüttüğü "TBMM'ye Bireysel Başvuru Yollarının Tanıtılması ve Desteklenmesi Projesi" ve "TBMM'ye bireysel başvuru hakkının etkin kullanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmeden önce yapılan bu değerlendirmelerin bugün için de geçerli olduğu yapılan araştırmada ortaya çıkmaktadır.¹⁹ Bu noktada, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanlığı kurumu nezdinde CİMER'e kıyasla, TBMM'de üç komisyona dilekçe hakkı kapsamında başvuru sayılarının düşük olması arasında doğrudan bir ilişki kurulamayabilir. Zira TBMM'de dilekçe başvurusu almaya yetkili 3 komisyona yapılan dilekçe başvurularının, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne fiilen geçildiği 2018 yılı öncesine göre artış ya da azalış gösterdiği yönünde bir değişiklik tespit etmek için henüz erken olsa da, geçen iki yıl zarfında tabloda ciddi bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin "güçlü ve bağımsız bir yasama öngörmesine" karşın, Meclis'e bireysel olarak ya da STK'lar aracılığıyla yapılan dilekçe başvurularının sayısının az olması çeşitli sebeplerle açıklanabilir.
 - TBMM nezdinde Komisyon'a yapılan dilekçe başvuru sayıları analiz edilirken CİMER'e yapılan yüksek sayıdaki başvurunun sebeplerinin dikkate alınması önemlidir. CİMER'in 2019 yılında 3 milyondan fazla dilekçe başvurusu yapılmasının bir sebebi, CİMER'in kendisine yapılan dilekçe başvuruların etkin, süratli ve doğru bir şekilde sonuçlandırılmasını sağlamak üzere faaliyet

¹⁹ Sivil Toplum İçin Yasama Sürecine Katılım El Kitabı, Yasama Derneği, Ankara, 2020 Erişim : http://www.yasader.org/web/stk_el_kitabi/STK_El_Kitabi.pdf

göstermesi; başvuruları incelemekle ve değerlendirmekle görevli olmamasıdır.²⁰ Diğer bir deyişle CİMER gelen dilekçeleri ilgili kurumlara yönlendirmede ve cevapların başvurana iletilmesinde bir köprü ve izleme kurumu konumundadır.²¹ Dolayısıyla, yüksek sayıda başvuru alan CİMER'in dilekçe hakkının kullanılmasında "etkin bir kurum" olarak kabul edilmesinin temelinde, yapılan başvuruların cevaplanma oranının %91 ve ortalama cevap süresinin 14 gün olması yer almaktadır.²²

- Mecliste Komisyonlara yapılan dilekçe başvurularında ise şikâyet ve talebin muhatabı olan kamu kurumları incelenen ve tavsiye kararlarıyla yönlendirilen konumundadır. Yasama organı (Dilekçe Komisyonu, İHİK, KEFEK) dilekçe başvurusu yapan kişi ile ilgili kamu kurumu arasında tarafsız ve uyumsuzluğun çözümünü sağlayan bir noktadır.²³
- Komisyonlara yapılan dilekçelerin sayılarının yanı sıra başvuruların niteliğinin analizi, değerlendirme açısından faydalı olacaktır. Dilekçe başvurularının, nitelik olarak çoğunun başvuru koşullarını taşımadığı, çeşitli şekil şartlarını yerine getirmedeği veya dilekçeye konu olan hususun esasın değerlendirilmesine gerek kalmadan ilk aşamada incelenerek karara varıldığı görülmektedir.²⁴
- Özellikle Dilekçe Komisyonu ve İHİK'e gelen dilekçelerin çoğunluğunun, daha çok usulî incelemeyle sonuçlandırıldığı, söz konusu inceleme sürecinde başvuru sahibi ile şikâyet konusu olan kamu idaresi arasında evrakların "karşılıklı transferi ile yetinildiği" ve nihai olarak kararların "usuli incelemeyle" alındığı görülmektedir.²⁵ Diğer bir deyişle, Komisyonlarda dilekçe kararları çoğunlukla konunun esasına girmeden alınmaktadır. Bu da gelen dilekçe başvurularının niteliğinin düşük olması şeklinde yorumlanabilir.

Örneğin 26. Yasama Döneminde (Kasım 2015/Haziran 2018) Dilekçe Komisyonu'na gelen dilekçe sayısı aşağıdaki şekildedir.²⁶

26. Yasama Döneminde

Dilekçe Komisyonu'na gelen
dilekçe sayısı

Dilekçe Komisyonu Kararı

Esasa girerek verilen karar

16.030

15.500

32

6- İnsan Hakları İzleme Göstergeleri ile STK'ların Dilekçe Başvurularının Analizi

Bu bölümde, TBMM'de dilekçe başvurusu almaya yetkili olan Dilekçe Komisyonu, İHİK ve KEFEK'e STK'lar tarafından yapılan dilekçe başvuruları, insan hakları izlemesi yapmak amacıyla bu çalışma için oluşturulan izleme göstergeleri ile analiz edilmektedir. Göstergelerin oluşturulmasında, dilekçe hakkının kullanılmasına etki eden tüm faktörlerin analize dâhil edilmesine özen gösterilmiştir.

²⁰ Kadir Aktaş, "Mükerrer Dilekçelerin İncelenmesinde Hak Arama Kurumları Arasında İş Bölümü Üzerine", Ombudsman Akademik, Yıl: 6 Sayı: 11 (Temmuz-Aralık 2019) s: 174. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/920825>

²¹ "Cumhurbaşkanı Yardımcısı Oktay, Dilekçe Hakkı Çalıştayı'nda konuştu", Hürriyet, 12 Şubat 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-yardimcisi-oktay-dilekce-hakki-calistayinda-konustu-41445805>

²² CİMER'e geçen yıl 3 milyon 138 bin başvuru yapıldı, Anadolu Ajansı, 19 Şubat 2020, Erişim: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cimere-gecen-yil-3-milyon-138-bin-basvuru-yapildi/1738766>

²³ "Cumhurbaşkanı Yardımcısı Oktay, Dilekçe Hakkı Çalıştayı'nda konuştu". Hürriyet, 12 Şubat 2020,

²⁴ Kadir Aktaş, "Mükerrer Dilekçelerin İncelenmesinde Hak Arama Kurumları Arasında İş Bölümü Üzerine", s: 177

²⁵ A.g.e. s: 177

²⁶ TBMM İçtüzüğüne göre, Dilekçe Komisyonu Genel Kurulunda karara bağlanmasına gerek görülmeyen dilekçeler, Komisyon Başkanlık Divanı tarafından karara bağlanır. Genellikle toplumu ilgilendiren veya genellik arz eden dilekçeler ise Komisyon Genel Kuruluna havale edilir.

Dilekçe başvurusunda bulunmak, başvuru yapılan Meclis Komisyonuna dilekçeyi teslim alma, kaydetme, ilgili kamu kurumuna sevk etme, dilekçe başvuru sahibine (dilekçi) süreçle ilgili bilgi verme; dilekçeyi inceleme, dilekçe sahibi ile ilgili kamu kurumu-kuruluşu arasında arabulucu olma ve nihayetinde dilekçe başvurusunu karara bağlama gibi pek çok görev ve sorumluk yüklemektedir.

Bu sebeple, dilekçe hakkının kullanılmasına ilişkin mevzuat ve uygulamanın bu hakkın özünüyle çelişen bir nitelik taşıyıp taşımadığı ya da dilekçe hakkının etkin kullanılmasını zorlaştıran ya da engelleyen hususlar olup olmadığını insan hakları kriterleri çerçevesinde değerlendirmek, tüm süreci izleme çalışmasına dâhil ederek mümkün olabilir.

Dilekçe hakkına başvuruda bulunan bir STK'nın başvuru aşamasından nihai kararın verilmesi, ardından Komisyonlar tarafından dilekçeye ilişkin alınan bu kararın ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından uygulanmasını kapsayan tüm bu süreci izlemek amacıyla 11 başlık altında insan hakları izleme göstergeleri belirlenmiştir.

a) Türkiye'de Mevzuatın Dilekçe Hakkına İlişkin Kapsayıcılığı ve Sivil Katılımın Teşviki

Dilekçe Başvurusunda Bulunma Hakkı Olanlar Açısından

Öncelikle dilekçe hakkına ilişkin olarak uluslararası mevzuat ile ulusal mevzuat arasında yapılan karşılaştırmada, Türkiye'de mevzuatın dilekçe hakkının kullanılması konusunda evrensel standartlardan bazı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Türkiye'de dilekçe başvurusu yapılabilmesi için yabancı bireylerin Türkiye'de ikamet etmesi, karşılıklılık esası ile vatandaş olduğu ülkenin dilekçe hakkını yabancılara tanınması ve dilekçenin Türkçe olması koşulları nedeniyle mevzuat vatandaş olmayan yabancıların dilekçe başvurusu yapmasını güçleştirmekte, hakka ulaşılmasını sınırlandırmaktadır.

Bununla birlikte, dilekçe hakkına nihai yanıt verme süresine ilişkin Anayasa'da ve ilgili diğer düzenlemelerde bağlayıcı hükümlerin bulunması (Komisyonlar için 60 gün) mevzuatta dilekçe hakkın kullanımı ve sonuç alınmasını destekleyici ve önemli hükümlerdir. Dilekçe hakkına ilişkin mevzuat etkili şekilde uygulandığında, siyasi başvuru hakkı olarak dilekçenin meclis iradesini yansıtarak etkili bir siyasi denetim sağlaması mümkün görünmektedir.

Mevzuatın sivil katılımı teşvik edici niteliği

Dilekçe hakkına ilişkin, mevzuat hükümlerinde (Anayasa, ilgili kanunlar ve TBMM İçtüzüğü) sivil toplum aktörlerinin başvurusuna ilişkin ayrı bir hüküm bulunmamaktadır. Dilekçe Komisyonu ve İHİK kuruluş kanunlarından farklı olarak, KEFEK'in kuruluş kanununda, Komisyonunun "görev alanıyla ilgili faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin çalışmalarından yararlanılabileceği" belirtilmektedir. İlk kez TBMM'de bir düzenlemede "sivil toplum örgütleri" ifadesinin yer alması nedeniyle, KEFEK kuruluş kanunu, sivil katılımı teşvik eden bir düzenleme içeren tek örnek niteliğini taşımaktadır.²⁷

Bu hüküm dışında ilgili mevzuatta sivil katılımı öngören ya da teşvik eden maddeler olmamasına karşın, uygulamada Komisyonlar dilekçelerin içerdiği konularda ilgili STK'ları komisyon toplantılarına davet edilmekte yazılı ya da sözlü olarak görüşlerine başvurulabilmektedir.

b) Komisyonların Web Sitesi ve Sosyal Medya Hesaplarından Bilgi ve Verilerin Takibi

Komisyonların web sayfalarında faaliyetlere ve dilekçe hakkına ilişkin verilere ulaşılabilmeyle birlikte, bazı verilerin web sayfasına gecikerek yüklendiği ya da bazılarının ise yer verilmediği görülmektedir. Yine, Komisyonlar tarafından dilekçe başvuruları kapsamında alınan bazı önemli kararlar medya ile zaman zaman paylaşılırken,

²⁷ Sivil Toplum İçin Yasama Sürecine Katılım El Kitabı, Yasama Derneği, Ankara, 2020 Erişim : http://www.yasader.org/web/stk_el_kitabi/STK_EL_Kitabi.pdf

sosyal medya hesaplarının çoğu zaman aktif olarak kullanılmadığı görülmektedir. Komisyon çalışmalarına dair paylaşımlar daha çok ilgili komisyon başkanlarının kişisel hesaplarından yapılmaktadır. Söz konusu eksiklik, Dilekçe Hakkının Kullanımına ilişkin 2017 yılında yapılan toplantının önerileri arasında da yer almış; basınla ilişkiler ile sosyal medya yönetiminin daha profesyonel bir bakışla ele alınması gereği belirtilmiştir.

c) STK'lar Tarafından Yapılan Dilekçe Başvurularının Ayrıştırılmış Verilerle Takibi

Dilekçe hakkı kapsamında STK'lar tarafından yapılan başvuruları değerlendirebilmek için Komisyonlara yapılan başvuruların, (talep, öneri, dilek, hak ihlali, şikâyet) kayıtlarının insan hakları kriterlerini gözeterek şekilde, dezavantajlı-kırılgan gruplara ilişkin ayrıştırılmış veri sunacak bir veri tabanının bulunması, verilerin farklı kriterler çerçevesinde analizinin yapılabilmesi ve dilekçe başvurularının neticelerinin takibinin mümkün kılınması gerekmektedir.

Her üç komisyona yapılan başvurular ve spesifik olarak STK'lar tarafından yapılan başvuruların kayıt altına alınması, analizi ve başvurular neticesinde alanın kararların uygulayıcılar üzerindeki etkisi, yukarıda bahsedildiği gibi, komisyonların söz konusu gereklilikleri sınırlı ölçüde sağlaması nedeniyle, sınırlı olarak tespit edilebilmektedir.

d) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde TBMM'de Dilekçe Hakkı

Yukarıda belirtildiği gibi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesi, dilekçe hakkının kullanılmasına ilişkin mevzuatta temel olarak bir değişiklik yaratmamıştır. Ancak TBMM İçtüzüğü'nün bazı maddelerinde yapılan değişikliğe göre²⁸ Dilekçe Komisyonu'nun aldığı kararların Cumhurbaşkanlığı'na gönderilmesi ve bu kararların uygulanmasının takibinin Cumhurbaşkanlığı makamınca yapılması hükmü yer almaktadır. Bu hüküm sayesinde, Dilekçe Komisyonu tarafından alınan kararlarla kamu kurum ve kuruluşlarının uyumlu hareket etmesi sağlanmaktadır.²⁹

Dilekçe Komisyonu Başkanı M. Belma Satır, kendisi ile yaptığımız görüşmede yeni sisteme geçilmesinin ardından kendilerine gelen başvuruları "bireysel-kurumsal başvurular" ile "yasal düzenleme yapılması gereken başvurular" olarak ayrı ayrı değerlendirmeye başladıklarını ve Komisyon olarak yasal düzenlemelere hazırlık yapma fonksiyonu söz konusu dilekçe başvurularıyla hayata geçirmeyi tercih ettiklerini belirtmektedir.³⁰

Yeni hükümet sisteminin Meclis'e yapılan dilekçe başvuruları ile CİMER'e yapılan başvuruları etkileyip etkilemediği sorusuna, insan hakları izleme kriteri açısından şu yanıt verilebilir: hak arama işlevi gören ve dilekçe başvurusu alan kurumların işlevleri birbirinden farklıdır; dolayısıyla bu kurumlara yapılan dilekçelerin mahiyeti ve başvuru şekilleri de farklıdır.³¹ CİMER'e yapılan başvuru dilekçe konuları daha çok ilişkişel iken, Mecliste üç komisyona yapılan dilekçe başvuruları hak temelli talep ve şikâyetleri içermektedir.³²

Dilekçe Komisyonu, İHİK ve KEFEK'E gelen başvuruları ayrıntılı şekilde incelemek ve değerlendirmekle görevli olması, yasama organı nezdinde TBMM'ye yapılan başvurular ile yürütme organı nezdinde CİMER'e yapılan başvuruları farklılaştırmaktadır. Yasama denetimi ve idari (yürütme) denetimi arasındaki fark, Meclisin Komisyonlar aracılığıyla siyasi denetim yapmasından, yürütmenin Cumhurbaşkanlığı bünyesinde somutlaşması ve yürütmenin en üst kurumuna bağlı olarak faaliyet gösteren CİMER'in ise idari denetim yaparak dilekçelerin

²⁸ TBMM İçtüzüğü 25. Madde 1. fıkrası + bendi : " 116'ncı maddesinin üçüncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir."Komisyon Başkanlık Divanı; görüşülemeyeceğini karara bağladığı dilekçelerden, kanun olarak düzenlenmelerinde toplumsal yarar gör-düklerinin birer örneğini Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ve bilgi için Cumhurbaşkanlığına gönderir."

²⁹ Dilekçe Komisyonu Başkanı M. Belma Satır ile TBMM'de görüşme, 3 Haziran 2020, Ankara.

³⁰ Dilekçe Komisyonu Başkanı M. Belma Satır ile TBMM'de görüşme, 3 Haziran 2020, Ankara.

³¹ Kamu Denetçisi ve Eski Dilekçe Komisyonu Başkanı Yahya Akman ile online görüşme.

³² TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Yasama Uzmanı, Doç. Dr. Ahmet Yıldız ile yapılan online görüşme.

asil muhatabı olan uygulayıcı kamu kurumlarına doğrudan ulaşmasında kaynaklanmaktadır.³³ Dolayısıyla, yeni hükümet sisteminde, siyasi denetim yapan Meclise dilekçe başvurusu yapmak ile yürütme organına bağlı olan CİMER aracılığıyla yapılan dilekçe başvurularını farklı değerlendirmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede, aynı konuda yapılan bir dilekçe başvurusuna CİMER tarafından verilen yanıt ile siyasi denetim kapsamında Meclis Komisyonları tarafından verilen yanıt farklı olabilmektedir. Türkiye’de dilekçe başvurusu almaya yetkili pek çok kurumun olması, dilekçe hakkının etkin ve verimli kullanılmasına engel olarak görülmektedir.³⁴ Hatta bir kurumun dilekçe başvurusuna bakışı ve değerlendirmesi ile aynı içerikle bir diğer kurumun bakışı ve dolayısıyla ulaştığı netice farklı olması, siyasi başvuru hakkının niteliği gereği doğal olarak değerlendirilmektedir.

e) Kurumsal Altyapı: Veri Tabanı, Dilekçe Başvuru Araçları, Elektronik Dilekçe İmkânı

Türkiye’de dilekçe başvurusu yapılabilen kurumların çeşitliliği, dilekçeleri kabul etme, veri tabanına işleme ve değerlendirme usulleri açısından da çeşitlidir; başvuru alan kurumların veri tabanları birbirinden oldukça farklıdır.

Benzer şekilde, TBMM’de dilekçe başvurusu almaya yetkili olan Dilekçe Komisyonu, İHİK ve KEFEK’in dilekçeleri kabul etme yolları, kayıt altına alma şekilleri ve veri tabanları birbirinden farklıdır. Son yıllarda giderek yaygınlaşan elektronik dilekçe (e-dilekçe) imkânı sadece Dilekçe Komisyonu’nda bulunurken, İHİK ve KEFEK dilekçe başvurularını posta yoluyla ya da doğrudan kabul etmektedir.

Türkiye’de hak arama yollarının niteliğinin değişmesi ile dilekçe hakkına elektronik ortamda başvurunun yolu, önce Meclis’te Dilekçe Komisyonu’nda başlamıştır. Ancak İHİK ve KEFEK’e e-dilekçe ile başvuru yapılamamaktadır.

“ TBMM’de dilekçe başvurusu almaya yetkili olan Dilekçe Komisyonu, İHİK ve KEFEK’in dilekçeleri kabul etme yolları, kayıt altına alma şekilleri ve veri tabanları birbirinden farklıdır. ”

E-dilekçe imkânının dilekçe başvuru sürecini kolaylaştırdığı ve etkinliğini artırdığı bilinmektedir. Bu nedenle Dilekçe Hakkı Çalıştayında dijital olanaklardan faydalanmanın dilekçe başvuru sisteminin etkin kullanılmasını kolaylaştıracağına işaret edilerek, dilekçe hakkı kapsamında bilgi edinme talebi, öneri, dilek ve şikâyet başvuru kayıtlarının dijital ortamda alınması, analizi, takibi ve saklanması hedefi ortaya konmaktadır.³⁵

Sonuç olarak, kurumsal altyapı açısından değerlendirildiğinde dilekçe başvurusu alan İHİK, KEFEK ve Dilekçe Komisyonu’nun Komisyon’un dilekçe kabul etme yöntemleri ve bu dilekçeleri kaydettikleri veri tabanının birbirinden farklı olması; dilekçe başvurusunun etkin ve verimli kullanılmasını kısıtlamakta; bu verilerin toplanarak karşılaştırmalı olarak analiz edilmesini güçleştirmektedir.

f) Dezavantajlı-Kırılgan Grupların Dilekçe Başvuruları, Ayrıştırılmış Veri ve Neticeleri

Cinsiyet, yaş ve engellilik gibi hususları içerecek şekilde ayrıştırılmış verinin toplanması insan hakları ihlallerinin daha net ortaya konulmasını sağlamaktadır. Ancak yukarıda bahsedildiği gibi komisyonların veri tabanları, farklılaştırılmış verinin temininde sınırlı ölçüde olanak sunmaktadır.

³³ YASADER Eski Başkanı ve TBMM Araştırma Hizmetleri Uzmanı Habip Kocaman ile online görüşme.

³⁴ Kamu Denetçisi ve Eski Dilekçe Komisyonu Başkanı Yahya Akman ile online görüşme.

³⁵ “Cumhurbaşkanı Yardımcısı Oktay, Dilekçe Hakkı Çalıştayında konuştu”, Hürriyet, 12 Şubat 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-yardimcisi-oktay-dilekce-hakki-calistayinda-konustu-41445805>

Dilekçe Komisyonu'nda e-dilekçe üzerinden yapılan başvurularda, 'kadın-erkek-cinsiyet beyan etmeyenler'; 'gerçek kişi-tüzel kişi' şeklinde bir farklılaşmaya gidilirken; engelliler, LGBTİ+ bireyler ya da diğer dezavantajlı gruplar şeklinde bir farklılaşmaya olanak tanınmamaktadır.

Benzer şekilde İHİK ve KEFEK, ayrıştırılmış veriyi sağlayacak bir başvuru sistemine sahip bulunmamaktadır. Bununla birlikte, KEFEK'in kadınlar için ayrı bir komisyon olarak kurulması, TBMM'de kadınların insan hakları yönünden dezavantajlı ve kırılgan bir grup olduğunun kabulü ve kadınlara gösterilen öneme işaret etmektedir.

Vatandaş olmayanlar, yabancılar (mülteci-sığınmacı-göçmenler), dezavantajlı-kırılgan gruplar (engelliler, azınlıklar ve LGBTQ+ bireyler) tarafından komisyonlara yapılan başvuru sayıları, komisyonların dilekçe başvuru sistemi bu şekilde bir ayrıştırmaya izin vermediği için, bu verilerin temin edilmesi ve analizinin yapılarak değerlendirilmesi mümkün olmamaktadır. Sonuç olarak, STK'lar tarafından yapılan başvuru sayıları net olarak bilinemediği gibi, dezavantajlı grupların başvuruları da ayrı olarak kaydedilmediğinden, analiz edilememektedir.

g) Kurumlararası İş Birliği ve Koordinasyonun Varlığı

Son yıllarda dilekçe hakkı kapsamında hak arama yollarının çeşitlenmesi ve başvuru yapılabilecek kurum sayısının artması nedeniyle, aynı içerikle birden çok kuruma başvurulmasının, emek israfı ve iş yükü olarak değerlendirilerek kurumlar arasında iş birliğinin ve koordinasyonu çabalarını artırmaktadır.³⁶

Mevcut uygulamada dilekçe başvurusu almaya yetkili kurumlar arasında, işbirliği ve koordinasyon sağlanmasına gayret gösterilmekte; Komisyonlar, görevleri dışında bir başvuru aldıklarında söz konusu dilekçeleri ilgili kuruma yönlendirebilmektedir. Örneğin Dilekçe ve İHİK, kadınlarla ilgili kendilerine yapılan başvuruları KEFEK'e göndermektedir.

Dilekçe başvurusu kabul eden kurumların farklı erkler (yasama ve yürütme organı) altında olması, görev alanlarının ve bağımsızlıklarının korunması, aynı zamanda hak aramanın bireyler açısından zorlaşmaması için, kurumlar arasında iş bölümü yapmak yerine, dileyen kişilerin aynı içerikle farklı kurumlara başvuru yapabilmesi olanağı açık bulunmaktadır.³⁷

2020 yılının Şubat ayında yapılan Dilekçe Hakkı Çalıştayı'nda belirtildiği gibi, dilekçe başvurularında "mükerrerliğin önüne geçecek ve isabetli erişimi artıracak çevrimiçi çözümler sunma" gayreti, dilekçe hakkının etkin kullanımını kolaylaştırıcı mekanizma çabalarından birini oluşturmaktadır.³⁸

h) Dilekçe Hakkının Etkin ve Verimli Kullanılmasına İlişkin İrade

TBMM'de dilekçe başvurusu almaya yetkili olan üç komisyon dilekçe hakkının etkin kullanılması amacıyla çeşitli toplantılar organize etmekte ve ilgili uzmanların katılımı ile sorun ve önerileri tartışmaya açmaktadır. 2016 yılında Dilekçe Komisyonu tarafından "Bir Parlamenter Denetim Yolu Dilekçe Komisyonu" çalıştayı, 2017 yılında İHİK "İnsan Haklarının Korunmasında Bir Parlamenter Denetim Yolu" çalıştayı, yine 2017 yılında KDK "Cumhurbaşkanlığı Sistemine İdarenin Denetimi" çalıştayı ve 2020 yılının Şubat ayında ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının katılımı ile TBMM Dilekçe Komisyonu öncülüğünde Dilekçe Hakkı çalıştayı düzenlenmiştir.

³⁶ Kadir Aktaş, "Mükerrer Dilekçelerin İncelenmesinde Hak Arama Kurumları Arasında İş Bölümü Üzerine", Ombudsman Akademik, Yıl: 6 Sayı: 11 (Temmuz-Aralık 2019) s: 171-212. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/920825>

³⁷ YASADER Eski Başkanı ve TBMM Araştırma Hizmetleri Uzmanı Habip Kocaman ile online görüşme.

³⁸ "Cumhurbaşkanı Yardımcısı Oktay, Dilekçe Hakkı Çalıştayı'nda konuştu", Hürriyet, 12 Şubat 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-yardimcisi-oktay-dilekce-hakki-calistayinda-konustu-41445805>

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde "vatandaşların aktif katılımlarını destekleyen yönetim anlayışında" olan yürütme makamı, "dilekçe hakkının kullanımını kolaylaştırma" hedefiyle Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi'nin dilekçe başvurularında mükerrerliğin önüne geçecek çevrimiçi çözümler üzerinde çalıştığını açıklamıştır.³⁹

İHK tarafından düzenlenen "İnsan Haklarının Korunmasında Bir Parlamenter Denetim Yolu" adlı çalıştayda ise, "Komisyonun inceleme konusu yaptığı konularda çalışmaları olan sivil toplum ve meslek kuruluşlarının toplantılara davet edilmesi ve yazılı görüşleri alınmak suretiyle katılımı" önerilmiştir.⁴⁰ Yine aynı çalıştayda "Kişi ve kuruluşların (tanık, dilekçi, STK temsilcisi vs.) Komisyon çalışmalarına etkin ve kolay katılımları için telekonferans, video konferans gibi yöntemler sıralanmıştır.

Dilekçe Komisyonu ve İHK'e kıyasla STK'ların katılımına daha çok gayret gösteren ve sivil toplumla ilişkileri "çok yoğun" olan KEFEK, kanun teklif ve tasarıları görüşürken ilgili STK'ları dâhil etmek için güncel bir bilgi bankası oluşturmuştur.⁴¹

Tüm bu çalışmalar, üç komisyonun dilekçe hakkının sivil toplumun katılımı ile daha etkin kılınması gayreti içinde olduğunu göstermektedir ancak henüz öngörüldüğü ölçüde uygulamaya yansıtılamamıştır.

i) Siyasi İklimin Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Etkisi

Siyasi iklimin dilekçe hakkının kullanılmasını teşvik eden bir nitelik sunup sunmadığı sorusu, son yıllarda artan kutuplaşma, sivil alanda daralma ve demokratik sistemin katılımcı niteliğinin sınırlandığı tespitleri nedeniyle, hakkın etkin kullanılmasına etki eden önemli bir gösterge niteliğini taşımaktadır. Dilekçe hakkına ilişkin mevzuatın hakkın kullanılmasını kolaylaştırıcı hükümler içermesi tek başına belirleyici olmamakta, mevcut siyasi ortam ve karar alıcılar ile uygulayıcıların yaklaşımları önemli olmaktadır.⁴²

Ayrım yapılmaksızın tüm STK'ların karar alma süreçlerine katkı sağlayabilmeleri, bunu mümkün kılacak demokratik bir ortamla mümkündür. Bu ortam oluştuğunda, STK'lar ve kamu arasında, katılımcı demokrasiyi sağlamak üzere karşılıklı güvene yapıcı bir ilişki kurulabilmekte ve sivil toplum siyasi başvuru hakkını (dilekçe hakkını) etkili şekilde kullanabilmektedir.⁴³

Demokratik bir sistemde sivil katılımın koşulları çerçevesinde dilekçe hakkının etkili kullanılmasını Türkiye'de içinde bulunduğumuz siyasi iklimin nasıl etki etkilediği sorusuna görüşlerine başvurduğumuz uzmanların değerlendirmeleri ile yanıt verilebilir.

TBMM'nin oluşumunun ardından ilk anayasa metni olarak kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun kabulünden bu yana Türkiye'de siyasi sistem dilekçe hakkını kapsamaktadır. Ancak bu hakkın etkin kullanılıp kullanılmaması siyasi konjonktüre bağlı olarak değişmekte; sistemin talepleri karşılama kapasitesine bağlı olarak zaman zaman daralmakta ve zaman zaman genişlemektedir.⁴⁴

³⁹ "Cumhurbaşkanı Yardımcısı Oktay, Dilekçe Hakkı Çalıştayında Konuştu", Hürriyet, 12 Şubat 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-yardimcisi-oktay-dilekce-hakki-calistayinda-konustu-41445805>

⁴⁰ İnsan Haklarının Korunmasında Bir Parlamenter Denetim Yolu: İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2017,s:211. Erişim: <https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/ihk.pdf>

⁴¹ A.g.e. s: 189. Erişim: <https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/ihk.pdf> ; "bilgi bankası oluşturulduğu" ifadesi KEFEK Koordinatör Uzmanı Gökalp İzmir ile yapılan görüşmede belirtilmiştir.

⁴² TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Yasama Uzmanı, Doç. Dr. Ahmet Yıldız ile yapılan online görüşme.

⁴³ Sivil Toplumun Karar Verme Sürecine Katılımıyla İlgili İyi Uygulama İlkeleri, Avrupa Konseyi Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri Konferansı, 2019.s:8. Erişim: https://www.katilimhakkı.org/wp-content/uploads/2020/06/USTO%CC%88-Karar-Verme_31032020-1.pdf

⁴⁴ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Yasama Uzmanı, Doç. Dr. Ahmet Yıldız ile yapılan online görüşme.

Eski Dilekçe Komisyonu Başkanı ve Kamu denetçisi Yahya Akman, Türkiye’de genel anlamda “hak arama hürriyeti ile ilgili kapıların açık” olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁵ Benzer şekilde Ahmet Yıldız, depolitizasyon dönemleri dışında, dilekçe hakkının aktif kullanılabildiğini belirtmektedir.

Özetle, Türkiye’de değişkenlik gösteren sosyal ve siyasi şartlar, dilekçe hakkının etkin kullanımını etkilemektedir. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası OHAL Kararnameleri ile geçici olarak temel hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı ya da düzgün işlemediği dönemler olmasına karşın⁴⁶ dilekçe hakkı “yönetimin taleplere cevap verilebilirliğini” ve “demokratik sistemim kapsayıcılığını” gösterdiğinden, siyasi iktidarın yaklaşımı ve dilekçe hakkının etkin kullanılabilmesinin belirleyicisi olarak değerlendirilebilmektedir.⁴⁷

j) Oluşturulan Alt Komisyonlar ve TBMM Genel Kurulu’na İletilen ve Yasalaşan Dilekçeler

Dilekçe başvurularına ilişkin alt komisyonların kurulması, dilekçe içeriğine Komisyon tarafından verilen önemi ortaya koymaktadır. Komisyonlar, bir dilekçe başvurusunu daha detaylı incelemek amacıyla alt komisyon oluşturabilmekte, bu komisyonlara STK’lar dâhil ilgili tarafları davet ederek kapsamlı bir çalışma yürütebilmekte ve konunun TBMM Genel Kurulu’na taşınmasını ve o konuda bir düzenleme yapılmasını sağlayabilmektedir.

Yeni sisteme geçilmesiyle birlikte 27. Yasama Dönemi’nde geçen 2 yıl içinde Dilekçe, İHİK ve KEFEK bünyesinde oluşturulan ya da önceki yasama dönemlerinden beri faal olan çeşitli alt komisyonlar, sayıları az olmakla birlikte, faaliyetlerini sürdürmektedir. Örneğin Dilekçe Komisyonu bünyesinde Ön Ödemeli Gayrimenkul Satışlarında Yaşanılan Sorunların Araştırılması ve Alınabilecek Önlemlerin Belirlenmesi Alt Komisyonu; İHİK’te Mülteci Hakları Alt Komisyonu ve KEFEK’te İstanbul Sözleşmesinin Etkin Uygulanması ve İzlenmesi Konulu Alt Komisyon çalışmalarına devam etmektedir. Bu araştırmanın kapsadığı tarih aralığında üç komisyona yapılan dilekçe başvurularından TBMM Genel Kurulu’na sevk edilen ve yasalaşan bir dilekçe tespit edilememiştir.

k) Komisyonların Aldığı Kararlar ve Etkisi

STK’lar tarafından dilekçe hakkının etkin kullanılan bir yol olması ve yaygınlaşması için, dilekçe başvurularının Komisyonlar nezdinde sonuç verici yollar olarak kendini göstermesi gerekmektedir. Bu çerçevede, görüşlerine başvurduğumuz Fahri Bakırcı tarafından Komisyonların etkili şekilde hak arama kurumları olabilmesi, dilekçe başvurularının asıl muhatabı olan kamu kurumlarının zamanında ilgili Komisyonlara yanıt vermesi ve Komisyonlar tarafından alınan kararlara uygun hareket edilebilmesinin önemi vurgulanmaktadır.⁴⁸

Komisyonlara yapılan dilekçe başvurularına ilgili bazı kamu kurum ve kuruluşlarının bilgi ve belge taleplerine olumsuz yaklaşması, ya da gecikmeli olarak bilgi ve belge vermesi ya da bazı durumlarda hiç yanıt vermemesi, Komisyon Başkanları tarafından sık dile getirilen ve düzeltilmesi için çaba gösterilen hususlardan birini oluşturmaktadır.

TBMM Başkanı Mustafa Şentop, dilekçenin gereğini yerine getirilmesinde bütün kurumların aynı duyarlılığı göstermediğini, kurumlara gönderilen dilekçelere çoğunlukla 60 günde cevap verilmediğini, hatta bazı kurumların hiç yanıt vermediğinden yakınırken⁴⁹ Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay, “ilgili tüm kurumları vatandaş odaklı yönetim ilkesini dikkate alma” uyarısında bulunma gereği duymaktadır.⁵⁰

⁴⁵ Kamu Denetçisi ve Eski Dilekçe Komisyonu Başkanı Yahya Akman ile online görüşme.

⁴⁶ Yahya Akman ile yapılan görüşme.

⁴⁷ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Yasama Uzmanı, Doç. Dr. Ahmet Yıldız ile yapılan online görüşme.

⁴⁸ TOBB-ETU öğretim üyesi Doç Dr. Fahri Bakırcı ile online görüşme.

⁴⁹ “TBMM Başkanı Şentop, Dilekçe Hakkı Çalıştayı’nda Konuştu”, TBMM Basın Açıklamalar, 12 Şubat 2020, Erişim:https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=148262

⁵⁰ “Cumhurbaşkanı Yardımcısı Oktay, Dilekçe Hakkı Çalıştayı’nda konuştu”, Hürriyet, 12 Şubat 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-yardimcisi-oktay-dilekce-hakki-calistayinda-konustu-41445805>

Dilekçe Komisyonu Başkanı M. Belma Satır, e-devlet üzerinden tüm kamu kurum ve kuruluşlarının internet ağına dâhil olması sayesinde, Komisyon olarak ilettikleri taleplere geç cevap veren kurum sayısının son yıllarda azaldığını dile getirmektedir.⁵¹

İHİK'te görevli uzmanlar ile yapılan görüşmelerde, komisyon kararların kamu kurumları üzerinde "baskı unsuru" işlevi gördüğü ancak hazırlanan raporlarda yer alan somut önerilerin bazen ilgili kamu idareleri tarafından yerine getirilmediği; hak ihlallerine ilişkin alınan kararların hayata geçmemesi ve etki yaratmamasına ilişkin sorunun uygulayıcılarda (ilgili kamu görevlilerinde) olduğuna işaret edilmektedir.

Komisyonların aldıkları kararların bazı durumlarda kamu kurumlarının yöneticileri (uygulayıcıları) ile iletişime geçerek hayata geçirebildikleri görülmektedir. Örneğin KEFEK'e Rize'den başvuru yapan bir kadın, almaya hak kazandığı arıcılık teşvikini, ilgili yönetmelikte "teşvikten sadece erkeklerin yararlanabileceği" hükmünün KEFEK'in girişimleriyle kalkmasını sağlamıştır. Ancak ilgili kurum yöneticilerinin bu karara uygun hareket etmemesi üzerine, KEFEK'te görevli uzmanların ısrarlı takibi sonucu karar uygulamaya geçirilebilmiştir.⁵²

İHİK'te görevli uzmanlar ile yapılan görüşmelerde, Komisyonlar tarafından hazırlanan raporlar ve alınan kararların (örneğin İHİK tarafından cezaevine yapılan bir ziyaret sonrası hazırlanan rapor) ilgili tüm kamu kurumlarına gönderilmesinin uygulayıcılar üzerinden beklenen etkiyi yaratmamasının nedenlerinden birinin, Komisyon'un aldığı kararlara kamu kurumlarının uygun hareket edip etmediğinin takip edilmesini sağlayan mekanizmaların zayıf olması olarak belirtilmiştir. Söz konusu eksiklik, bazı durumlarda Komisyonların aldığı kararların uygulanmasını ve denetim fonksiyonunun yerine getirilmesini güçleştirebilmektedir.

7- Komisyonlara Başvuruda Bulunan STK Deneyimleri

Kanun yapım aşamasında ve öncesindeki hazırlık sürecinde TBMM ve sivil toplum ilişkisinin yeniden kurgulanması, STK'ların sivil katılım araçlarını kullanarak yasama faaliyetlerine katılması ve milletvekillerine önerilerini sunması demokratik bir toplumun gereğidir. Bu gereklilik çerçevesinde, üç komisyona dilekçe ile başvuruda bulunan ya da çalışma alanları itibarıyla söz konusu komisyonlar ile temas halinde olan temsil alanları birbirinden farklı yedi STK'nın deneyim ve görüşleriyle aşağıda yer alan tablo hazırlanmıştır.

Dilekçe Komisyonu, İHİK, KEFEK'e (25 Haziran 2018 - 30 Haziran 2020 arasında) başvuruda bulduğunuz mu?	
Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST)	İHİK'e yapılan, 1347 başvurudan, 55 cevap ve 105 yönlendirme alındı. (1 Temmuz 2018 - 31 Mayıs 2020)
İnsan Hakları Derneği	İHİK başvuruları oldu. KEFEK'e ve Dilekçe Komisyonu'na başvurusu olmadı.
İltica ve Göç Araştırma Merkezi (İGAM)	Başvuruda bulunulmadı. Ancak 2018 öncesi İHİK Mülteci Alt Komisyonu'nun çalışmalarına katıldı; Mülteci Raporu'nun hazırlanmasına katkıda bulunuldu.
Tohum Otizm Vakfı	Bireysel başvuruları Komisyonlara yönlendirildi. Dilekçe Komisyonuna başvuruda bulunuldu; yanıt alındı, cevap ile ilgili olarak yetkililer ile konu üzerine istişarelerde bulundu.
Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu	Komisyonlara başvuruda bulunulmadı.
KAOS-GL	"Homofobik ve transfobik tutumları" nedeniyle, TBMM nezdinde Komisyonlara başvuruda bulunulmadı.
Hrant Dink Vakfı	Başvuruda bulunulmadı.

⁵¹ Dilekçe Komisyonu Başkanı M. Belma Satır ile TBMM'de görüşme, 3 Haziran 2020, Ankara.

⁵² Gökalp İzmir, Koordinatör Uzman, TBMM KEFEK ile yapılan telefon görüşmesi.

2018 Temmuz öncesinde, 3 komisyona başvuruda bulunmuş muydunuz?

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST)	İHİK'e 1175 farklı başvuru yapıldı.
İnsan Hakları Derneği	2018 öncesinde de İHİK'e başvuru gerçekleştirildi.
İltica ve Göç Araştırma Merkezi (İGAM)	Dilekçe başvurusu yerine doğrudan vekiller ve Komisyon çalışmalarında yer alındı.
Tohum Otizm Vakfı	Soru yanıtlanmadı.
Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu	KEFEK komisyonuna başvuruda bulunuldu.
KAOS-GL	Başvuruda bulunulmadı.
Hrant Dink Vakfı	Başvuruda bulunulmadı.

25 Haziran 2018 - 30 Haziran 2020 arasında dilekçe hakkı ile 3 komisyona yaptığınız başvurularınıza yanıt aldınız mı? Başvurularda belirtilen talebiniz yerine getirildi mi?

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST)	55 cevap ve 105 başka kurumlara yönlendirme yazısı alındı. Başvulara verilen olumlu cevap sayısı 6 olarak kaydedildi. (01.07.2018- 31.05.2020)
İnsan Hakları Derneği	İHİK'ten yanıt alınamadı.
İltica ve Göç Araştırma Merkezi (İGAM)	Başvuruda bulunulmadı. Yasa değişikliklerinin yapılması süreci ve sonrasında partiler üstü bir yaklaşımla vekiller ile iletişim halinde çalışmalarını yürütüyor.
Tohum Otizm Vakfı	Yanıtlanmadı.
Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu	Başvulara yanıt alındı ve sorun çözüldü.
KAOS-GL	Başvuruda bulunulmadı.
Hrant Dink Vakfı	Başvuruda bulunulmadı.

2018 Temmuz sonrası CİMER'e dilekçe ile başvuruda bulundunuz mu? Başvurunuzun yanıt aldınız mı? Başvuruda yer alan talep ya da şikâyetleriniz karşılandı mı?

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST)	1 Temmuz 2019-29 Haziran 2020 tarihine kadar tüm tematik ağılardaki mahpuslar için CİMER'e 632 farklı insan hakları başvurusunda bulunuldu.
İnsan Hakları Derneği	CİMER'e başvuruda bulunulmadı.
İltica ve Göç Araştırma Merkezi (İGAM)	Cumhurbaşkanlığı'nın ilgili bürokratları ile iletişim ve temas halinde ancak dilekçe başvurusunda bulunulmadı.
Tohum Otizm Vakfı	CİMER'e başvuruda bulunuldu; genellikle yanıt alındı ancak hiç geri dönüş olmayan durumlar da mevcut.
Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu	Başvuruda bulunulmadı.
KAOS-GL	CİMER'E başvuruda bulunuldu. CİMER başvurularından alınan yanıt sayısı sınırlı; çoğunlukla yanıtlar "ilgisiz veya eksik."
Hrant Dink Vakfı	Başvuruda bulunulmadı.

2018 öncesi BİMER'e başvuruda buldunuz mu?

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST)	1 Ocak 2010-1 Temmuz 2019 arasında tüm tematik ağılardaki mahpuslar için CİMER'e kurumuna 698 başvuruda bulunuldu. 1 Ocak 2010-1 Temmuz 2019 arasında tüm tematik ağılardaki mahpuslar için BİMER'e 485 başvuruda bulunuldu.
İnsan Hakları Derneği	CİMER'e başvuruda bulunulmadı.
İltica ve Göç Araştırma Merkezi (İGAM)	Başvuruda bulunulmadı.
Tohum Otizm Vakfı	Yanıtlanmadı.
Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu	Başvuruda bulunulmadı.
KAOS-GL	Yanıtlanmadı.
Hrant Dink Vakfı	Başvuruda bulunulmadı.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile Parlamenter Sistem arasında, dilekçe hakkını kullanmak açısından bir fark var mı? TBMM'nin üç Komisyonu ve CİMER arasında bir tercih yaparsanız hangi kurumu seçersiniz? Aynı dilekçe ile hem CİMER'e hem 3 Komisyona başvururdunuz mu? Başvurur musunuz?

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST)	Tüm başvurular yedi ayrı kuruma düzenli olarak yapılıyor. İçinde BİMER, CİMER ve TBMM'de bulunmaktadır. KDK başvuru süreçleri daha karmaşık olduğu ve dernekler başvuruları kabul edilmediği için çok başvuru yapmıyor. Ancak son dönemde diğer kurumlara oranla daha pozitif kararlar alınabildiği için başvuruları KDK'da arttırma eğiliminde olundu. CİSST, son bir yıldır danışanlarını KDK'ya bireysel başvuru yapması konusunda bilgilendiriyor.
İnsan Hakları Derneği	Dernek, "İhlallerin fail ve sorumluların büyük oranda kamu görevlileri, yetkilileri olması; resmi görevlilerin yol açtığı ihlaller dışındaki vakalarda da kamu görevlilerinin ihmali vb. sorumlulukları nedeniyle savunuculuk faaliyetleri bakımından Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile Parlamenter Sistem arasında çok özel bir fark yaşanmadı." ifadesini kayda geçti. Derneğe göre savunuculuk faaliyetlerini olumlu veya olumsuz etkileyen ana faktör, ülkedeki siyasi iklime dair gidişat ile alakalı... Fail ve sorumlu olan kamu görevlileri ile yaşanan/yaşandığı iddia edilen ihlallerle ilgili kişileri denetleme yetkisi, misyonu TBMM'de olduğu için TBMM ve KDK'ya başvuru tercih edildi.
İltica ve Göç Araştırma Merkezi (İGAM)	Yeni hükümet sisteminde kararların hızla alınması nedeniyle, STK'ların Komisyonlar ve Genel Kurul aşamasına dâhil olmasının güç olduğunu düşünen İGAM, karar mekanizmasının Cumhurbaşkanlığı'na geçmesiyle birlikte TBMM yanında Cumhurbaşkanlığı'nın ilgili bürokratlar ile de iletişimi sürekli tutarak, karar süreçlerine etki etmeye gayret gösteriyor.
Tohum Otizm Vakfı	<ul style="list-style-type: none">▪ Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile kurulan politika kurullarını, savunu stratejisine dâhil etti. Dilekçe başvurularını ilgili kurullara da gönderiyor.▪ CİMER'i bazen ek olarak ya da direkt ilgili kuruma ulaşamadıklarında kullanıyor.▪ Öncelikleri CİMER olmuyor.▪ Vakıf aynı konudaki bir dilekçeyi mevcut tüm muhataplarına göndermeyi düşünebilir.▪ CİMER'i daha iyi anlayabilmek ve online başvurunun, bir dilekçeyi Genel Müdürlük Özel Kalemine doğrudan göndermek kadar etkili bir yöntem olduğu konusunda güven duyduğu takdirde, öncelikle dilekçe başvurularında tercih edebilir.
Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu	TBMM KDK tercihidir.
KAOS-GL	Yanıtlanmadı.

Hrant Dink Vakfı	Şimdiye kadar böyle bir gereksinim duyulmadı, böyle bir yola başvurmak istenirse o gün için hangi yöntem daha doğru ise onu yöntem tercih edilir.
------------------	---

STK'ların dilekçe hakkını etkin kullandığını düşünür müsünüz?

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST)	<ul style="list-style-type: none"> Çalışma alanı sebebiyle farklı alanda çalışan derneklerle periyodik olarak bir araya geliniyor. Toplantılarda bu durum gündemleştiriliyor. Doğrudan hak ihlali başvurusu alan kurumlarda dilekçe hakkının bir yöntem olarak kullanıldığı, diğer derneklere öncelik olarak değerlendirilmediği düşünülüyor. Dilekçe hakkının az sayıda ve etkin kullanılmamasında, mevzuat hükümlerine rağmen, uygulamada STK'ların "mekanizmaların işlemediğine yönelik algısını" ve bazı STK'ların sivil katılıma ilişkin kapasitelerinin olmayışının önemli bir etken olduğu tespitinde bulunuluyor.
İnsan Hakları Derneği	<ul style="list-style-type: none"> STK'ların dilekçe verme oranı ve dilekçelerin olumlu yanıtlanma düzeyine göre, yeterince etkin kullanılmadığı kanaatinde. Konuya ilişkin özel bir çalışma bulunmuyor ancak bu kanaatin temeli; ilgili TBMM komisyonlarının ve KDK'nın kamuoyunu tatmin edici düzeyde bilgilendirme eksikliği.
İltica ve Göç Araştırma Merkezi (İGAM)	<p>STK'lar dilekçe hakkını çok çeşitli sebeplerle etkin kullanamıyor; STK'lar ortak hareket edemiyor. Bazı STK'lar İGAM öncülüğünde kurulan Türkiye Mülteci Konseyi'ne, Konsey'de yer alan diğer STK'lar ile çalışmak istemedikleri gerekçesi ile katılmadı.</p> <ul style="list-style-type: none"> Bazı STK'lar hak arama yolu olarak basın bülteni hazırlamanın yeterli olacağını sanıyor. STK'lar genellikle siyasi sistemin nasıl çalıştığını bilmiyor. Mülteci alanında çalışan STK'ların ilgi birikimi az, bu alanda çalışanların bazıları proje almak için kuruluyor; çoğunun mülteciler ile ilgili konularda temel ve derin bilgisi yok.
Tohum Otizm Vakfı	<p>Dilekçe hakkını savunu stratejisinde meşru bir araç olarak gören ve kullanan STK'lar daha çok hak ihlallerini şikâyet ve yeni getirilen uygulamalara itiraz gibi kriz/suiistimal/haksızlık durumlarına odaklanıyor.</p> <p>Bazı STK'ların dilekçe hakkı konusuna bilgi seviyesi düşük veya hiç yok.</p> <ul style="list-style-type: none"> Bilgi edinme dilekçeleri konusunda ise zaman zaman STK'ların çekinme/cevap alınmayacağını düşünmeden doğan bir geri durma durumu olabiliyor. Dilekçe hakkının STK'lar tarafından etkili kullanıldığı söylenemez.
Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu	Kurum olarak bu hakkı yeterince kullanamadığını ifade etmekte. Kurum adına milletvekillerinin soru önergesi vermesi talebi daha uygun görülmekte.
KAOS-GL	Etkili başvuru mekanizmaları olarak deneyimlenmediği sürece, dilekçe hakkı gibi hak arama başvuru mekanizmalarının sivil toplumun yöneleceği mekanizmalara dönüşmesi pek mümkün görülüyor.
Hrant Dink Vakfı	Düşünülmemekte.

TBMM'nin 3 farklı komisyonuna dilekçe ile başvurmayı ve savunuculuk stratejisi geliştirmeyi düşünür müsünüz?	
Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST)	<p>CİSST, hapisanelerin kapalı alanlar olması ve içeride çalışma yürütülmesi oldukça zor olması nedeniyle bu alanda savunuculuk faaliyeti yürütmenin imkanlarının dar olduğuna dikkat çekmekte.</p> <p>CİSST'in insan hak ihlalleri başvuruları yapma gerekçeleri ise şu şekilde;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Başvuruların gündeme alınması, ▪ Şikayetlerin hazırlanan raporlara girmesi, ▪ Hapishanelere girebilen nadir kurumlardan biri olan TBMM'nin daha fazla hapishaneleri izlemesini sağlamak, ▪ Tespit edilen problemleri belirtirken dilekçe başvurusu alan kurulların da denetlenmesine yönelik mekanizmaların sağlanması.
İnsan Hakları Derneği	<p>Karşılaşılan insan hakları ihlallerinin çözüm yerinin kamu yetkilileri ve bilhassa yasama/denetim organı olarak TBMM olduğu görüşünde...</p> <p>Dernek tarafından AIHS 15 No'lu Ek Protokolünün 1. Maddesi: "asli çözüm sorumluluğu hükümette" hükmünü hatırlatılıyor.</p>
İltica ve Göç Araştırma Merkezi (İGAM)	<p>İGAM, TBMM nezdinde tüm partili vekiller ve Cumhurbaşkanlığı nezdinde yetkili kişiler ile temas halinde savunuculuk ve lobi faaliyetleri yürütüyor.</p>
Tohum Otizm Vakfı	<p>Çözüm odaklı ve öneriden ziyade mevzuata somut referanslarda bulunan başvuruların önemsendiğinden, buna uygun şekilde hukuki temelleri olan, yasama organına uygun şekilde konulan dilekçeler hazırlanması hedefleniyor.</p> <p>Savunuculuk stratejisi bu çerçevede şekillendirilmeye ve bilgi birikimi dilekçe dilinin bir parçası haline getirilmeye gayret ediliyor.</p>
Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu	<p>Parlamentoda TKDF adına savunu yapan vekiller olduğundan, vekillerle iletişim halinde olanların desteği ile ilerliyor.</p>
KAOS-GL	<p>Etkili başvuru mekanizmaları olarak deneyimlenmediği sürece, dilekçe hakkı gibi hak arama ve başvuru mekanizmalarının sivil toplumun yöneleceği mekanizmalara dönüşmesi pek mümkün görülüyor.</p>
Hrant Dink Vakfı	<p>Düşünülüyor.</p>

STK'ların dilekçe hakkını etkili şekilde işletebilmesi için önerileriniz var mı?	
Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dilekçe almaya yetkili kurumların başvuru mekanizmalarına başvurulmasının önemini STK'lara anlatma, ▪ STK'ların sonuç almasa bile hak arama yollarını ve mekanizmaları kullanmayı sürdürmeleri ve bunun ilgili kurumlar üzerinde yaratacağı pozitif etki, ▪ CİSST başvuru yapma ve sonuçları izlemeye göre daha güç olan dilekçe başvurularına verilen yanıtlara itiraz mekanizmaları ile tıkanan süreçlere ilişkin STK'ların kapasitesinin artırılması, ▪ Başvuru mekanizmalarını kullanırken, hem STK'ların hem dilekçe başvurusu alan kurumların dilekçe başvuru konusu ve sonucu izlemeyi sürdürmesi; ▪ Dilekçe başvurularından alınan olumlu sonuçların azlığı dikkate alınarak ilgili kurumların başvuruları raporlaması ve STK'ları bilgilendirmesi, ▪ Başvuru yapılan kurumların izlenmesi, sistemli bir çalışma yürütmeleri için uzman desteği veya eğitimler verilmesi.
İnsan Hakları Derneği	<ul style="list-style-type: none"> ▪ İsrarlı ve sabırlı bir şekilde takip etmeleri.
İltica ve Göç Araştırma Merkezi (İGAM)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsani bir bakışla ve evrensel hukuk çerçevesinde ele alınması gereken mülteci çalışmalarına, politik ve ideolojik yaklaşım sergilemeden partiler üstü yaklaşılmalı. ▪ Sadece proje yaklaşımı ile hareket edilmemeli; genel tabloyu ve ilkesel sorunları bilerek hak arama yolları kullanılmalı. ▪ STK'lar alana dair bilgi eksikliklerini gidermeli; mülteci çalışmaları alanında kalıcı şekilde Türkiye'de uzun vadede nasıl katkı sağlanacağına dair çalışılmalı ve buna uygun şekilde siyasi başvuru hakkı kullanılmalı.
Tohum Otizm Vakfı	<ul style="list-style-type: none"> ▪ STK'lar yapılan başvurunun doğru kuruma yapıldığından ve güncel mevzuata uygun olduğundan emin olmalı, ▪ Kamu, yapılan dilekçe başvurularının sorunun cevabını yanıtlamalı ya da cevap verilemiyorsa nedenini bildirilmeli, ▪ STK'lar ile kamu arasında demokratik katılım esasında bir iletişim kurulmasının dilekçe hakkı ile fonksiyonel hale gelmesi için, STK-kamu ilişkilerinin "ricacı-suçlayıcı" ikileminden çıkarak, STK'lar gerçek bir paydaş olmalı.
Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Şiddet gibi spesifik bir konuda çalıştığından, zamanın ve hızlı hareket etmenin son derece önemli olduğu bilinmeli, ▪ Dilekçe hakkı gibi uzun sayılabilecek zamanda beklemek yerine, parlamento ya da basın yoluyla ilgili kuruma soru sormayı tercih ederek; anlık müdahale ve çözüm bulmanın gerekliliği yerine getirilebilmeli.
KAOS-GL	Belirtilmedi.
Hrant Dink Vakfı	Belirtilmedi.

Görüşlerine başvurduğumuz çok farklı alanlarda çalışan STK'lar, dilekçe hakkının sivil toplum tarafından etkin kullanılmadığı konusunda ortak görüşe sahiptir. Yukarıda yer alan tablonun bize gösterdiği en önemli bulgu, yeni hükümet sistemine geçilmesiyle birlikte CİMER veya Cumhurbaşkanlığı'nda yetkili kişiler üzerinden dilekçe hakkını kullanma ve hak arama başvurularına yönelmeye başlamakla birlikte, TBMM ve dilekçe başvurusu almaya yetkili üç Komisyon STK'lar açısından hala öncelikli olarak siyasi başvuru yapılacak aktör olarak görülmektedir.

“ STK'lar dilekçe hakkının sivil toplum tarafından etkin kullanılmadığı konusunda ortak bir görüşe sahip. ”

Görüştüğümüz STK'lar, CİMER ve Cumhurbaşkanlığı'nın ilgili birimlerini de dâhil ederek savunuculuk stratejilerini geliştirmeye gayret gösteriyor olsalar da, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesinin üzerinden henüz iki yıl geçmiş olmasını da dikkate aldığımızda, STK'lar açısından dilekçe hakkının kullanılmasında asıl muhatabın TBMM ve vekiller olduğunu ifade etmek mümkündür.

Dilekçe hakkını kullanan STK sayısının az olması ve yapılan az sayıdaki başvurudan alınan olumlu yanıtların sınırlı olmasının gerekçeleri, görüşlerine başvurduğumuz STK'lar açısından bazı farklılıklar göstermekle birlikte şu şekilde özetlenebilir;

- CİSTT, 2010 yılından bu yana yedi ayrı kuruma düzenli olarak hak ihlali başvurusu yapan ve bu kurumlar arasında hem yürütme organına (BİMER ve CİMER'e) hem yasama organında TBMM'de İHİK'E en fazla sayıda dilekçe başvurusunda bulunan nadir STK'lardan biridir. Bu nedenle yeni hükümet sisteminde dilekçe hakkının sivil toplum açısından değerlendirilmesinde CİSTT iyi uygulama örneği olarak değerlendirilebilir.
- Görüşlerine başvurduğumuz İGAM Başkanı Metin Çorabatır tarafından yapılan, yeni hükümet sisteminde kararların çok hızlı alınması nedeniyle STK'ların Komisyonlar ve Genel Kurul aşamasına dâhil olmasının güçleştiği tespiti ile yeni sistemde karar mekanizmasının Cumhurbaşkanlığı'na geçmesiyle birlikte TBMM'nin yanında Cumhurbaşkanlığı'nda ilgili bürokratlar ile iletişimi sürekli kılarak, karar süreçlerine etki etme gerekliliğinin, tüm sivil aktörlerin dikkate alınmasının zaruri olduğu görülmektedir.

Görüşlerine başvurduğumuz bazı STK'lar, çalışma alanları ya da kurumsal olarak yürüttükleri savunuculuk faaliyetlerinin hedefleri nedeniyle karar alıcılar ile iletişim kurmamayı ve dilekçe hakkına başvurmamayı tercih ederken; bazı STK'lar karar alıcıların olumsuz tutumu nedeniyle dilekçe hakkına başvurmamaktadır.

- Hrant Dink Vakfı, Meclis ve Cumhurbaşkanlığı nezdinde savunuculuk faaliyetleri yürütmeyi amaçlamadığını belirterek, dilekçe hakkını bu mekanizmalar çerçevesinde kullanmamayı tercih ederken; KAOS-GL ve SPOD gibi LGBTI+ hakları alanında çalışan STK'lar, dilekçe başvurusu alan kurumların (TBMM ve Cumhurbaşkanlığı nezdinde CİMER'in) başvurulara olumsuz yanıt vereceğinden hareketle siyasi başvuru hakkını kullanmamaktadır.
- Dilekçe hakkının kullanılmaması Hrant Dink Vakfı için bir tercih iken, SPOD ve KAOS-GL için tercihten ziyade, durumun getirdiği bir zorunluluk olmaktadır. Nitekim, SPOD tarafından bu çalışma için bize iletilen yanıtta, 2013 yılında Uzlaşma Komisyonu tarafından kendilerine yapılan davetin ilk ve tek olduğu; bu sayede anayasa değişiklik taleplerini meclise ilettikleri; o tarihten itibaren TBMM'de Komisyonlara ya da BİMER-CİMER'e herhangi bir başvuruda bulunmadıkları belirtilmektedir. KAOS-GL'nin vurguladığı gibi, STK'lar için etkili sonuç alındığı kanaati hakim olmadığı sürece, dilekçe hakkı ve diğer hak arama yolları sivil toplumun yöneleceği mekanizmalara dönüşmemektedir.

Görüş aldığımız kurumların değerlendirmeleri çerçevesinde, hak arama yollarından biri olarak STK'ların dilekçe hakkına başvurması ve savunuculuk faaliyetleri yürütmesi açısından Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile Parlamento Sistemi arasında temel bir fark olmadığı görülmektedir.

Bu çalışmada sorularımıza yanıt veren STK'ların çoğunun sözü edilen tüm sorunlara rağmen, sivil katılımın önemi ve yeni hükümet sistemiyle birlikte hem TBMM'de hem Cumhurbaşkanlığı düzeyinde dilekçe hakkını kullanma ve savunuculuk faaliyetlerini yürütmeyi sürdürmeye gayret gösterdikleri görülmektedir.

Son olarak bazı STK'ların bazı dönemlerde dilekçe hakkını etkin kullanarak ya da Meclis Komisyon çalışmalarına katılarak faaliyet yürütürken, daha sonra çeşitli gerekçeler ile bundan imtina edebilmektedir. Örneğin, Mor Çatı Vakfı tarafından bize iletilen yanıtta, bu araştırmanın kapsadığı tarih aralığında dilekçe hakkına başvurulmadığı ve meclis komisyonlarının faaliyetlerine katılım gösterilmediği belirtilmektedir.

8- Görüşülen Uzmanlar Tarafından Yapılan Tespitler

Bu araştırmanın kapsadığı zaman diliminde (25 Haziran 2018- 30 Haziran 2020) dilekçe hakkının STK'lar tarafından etkin kullanılıp kullanılmadığı sorusunu ve yeni hükümet sisteminin buna etkisini analiz etmek amacıyla, TBMM görev alan ve siyaset bilimi alanında uzman kişilerin görüşlerine başvurulmuştur.

Saha araştırması kapsamında görüşülen uzmanların, sivil toplumun mecliste etkili bir sivil katılım göstermediği konusunda görüş birliği içinde oldukları görülmektedir. Uzmanların mutabık oldukları diğer konu, dilekçe hakkının siyasi olarak kritik bir öneme sahip olmasıdır. Doğrudan yönetime katılmanın en önemli araçlarından biri olan dilekçe hakkının varlığı demokratik sistemin bir gereğidir. Buna göre dilekçe hakkı, belli bir problemin yasama meclisinde ifade edilmesi, belli bir duyarlılığın gösterilmesi ve farkındalık oluşturulmasına olanak sunmaktadır. Bu nedenle, siyasi olarak doğurduğu sonuçtan bağımsız olarak, bazı konuların meclise iletilmesi ve gündeme gelebilmesi bile dilekçe hakkının önemini göstermektedir.⁵³

“ Uzmanlar sivil toplumun mecliste etkili bir sivil katılım göstermediği konusunda görüş birliği içinde. ”

Hak arama özgürlüğü kapsamında dilekçe hakkının kullanılmasını, “önleyici sağlık sistemlerinin yarattığı etki” gibi nitelendiren Dilekçe Komisyonu eski Başkanı ve Kamu Denetçisi Yahya Akman, dilekçe başvuruları üzerinden toplumla interaktif bir ilişki kurularak, daha sonra ortaya çıkacak hak ihlal ve kayıplarının önüne geçilebileceğini belirtmektedir.⁵⁴

Sivil toplumun örgütlü şekilde taleplerini karar mercilerine iletebilmesi demokratik sistemin gereği olmakla birlikte, STK'ların dilekçe hakkı ile başvuruda buldukları konuda netice alabilmeleri, sistemin demokratik kapsayıcılığı ve açıklığı oranında mümkün olmaktadır.⁵⁵

Görüşlerine başvurduğumuz uzmanlar, yeni hükümet sisteminin dilekçe hakkı üzerindeki etkisi konusunda farklı görüşlere sahiptir. Uzmanların bir kısmı yeni hükümet sisteminde TBMM'de dilekçe hakkının daha etkin kullanılmasının mümkün olduğunu savunurken; diğerleri sistemin meclisin yetkilerini azaltması ve meclisi etkisiz kılmasıyla dilekçe hakkının etkin kullanılmasının mümkün olmadığını dile getirmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde “demokrasinin güçlendiğini ve çeşitlenen hak arama mekanizmalarının daha da verimli şekilde işlediğini” savunan Fuat Oktay'a benzer şekilde Başkan M. Belma Satır, Dilekçe Komisyonu'nun son dönemde etkinliğinin arttığını belirtmektedir.

Yeni sistemde, taleplerin vekiller üzerinden doğrudan kanun yapımına etkisi gözlemlendiğini söyleyen kamu denetçisi Yahya Akman, bu nedenle Meclise komisyonlar üzerinden yapılan dilekçe başvurularının etkin olduğunu savunmaktadır.⁵⁶

⁵³ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Yasama Uzmanı, Doç. Dr. Ahmet Yıldız ile yapılan online görüşme.

⁵⁴ Kamu Denetçisi ve Eski Dilekçe Komisyonu Başkanı Yahya Akman ile online görüşme.

⁵⁵ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Yasama Uzmanı, Doç. Dr. Ahmet Yıldız ile yapılan online görüşme.

⁵⁶ Kamu Denetçisi ve Eski Dilekçe Komisyonu Başkanı Yahya Akman ile online görüşme.

TBMM'nin dilekçelere ilişkin yürüttüğü faaliyeti, yasama denetimi kapsamında değerlendiren ve bu usulün mağduriyetlerin giderilmesinde etkin olmadığını savunan Fahri Bakırcı'ya göre, milletvekillerinin seçilme kaygıları başka görevlerinin bulunması ve parti disiplinin komisyonlarda öngörülen siyasî denetimi etkisiz kılmaktadır.⁵⁷

Dilekçe hakkının STK'lar tarafından etkin kullanılmadığını savunan bir diğer uzman Ebru Ağduk yeni sistemde Meclisin etkisizleştiğini ancak sorunun yeni sistemden değil, "yürütmeden kaynaklı hak kayıplarının mecliste karşılanmayacağına olan inanç" ve demokratik teamüllerden kaynaklandığını vurgulamaktadır.⁵⁸

a) Komisyonların Dilekçe Hakkını Etkin Kullanmamasının Sebepleri

Uzmanların yeni hükümet sisteminin dilekçe hakkının etkili kullanılması üzerindeki etkisine dair görüşlerine ek olarak, her üç komisyon özelinde dilekçe başvurularının düşük olmasının ve üç komisyon tarafından dilekçe başvurularına etkili yanıt verilmemişinin sebepleriyle ilgili şu bulgulara ulaşılmıştır.

Özellikle Dilekçe Komisyonu'nun mevzuatta yer alan yetkilerinin yeterli olduğunu ve nitelikli bir inceleme yönteminin bulunduğunu ancak bunu işletmediğini savunan uzmanlara göre, Komisyon bazı önemli ve kamu yararı niteliği taşıyan dilekçe başvurularını meclis genel kuruluna sevk etme ve yasa yapım sürecine etki etme yetkisini çoğunlukla kullanmamayı tercih ediyor.⁵⁹ Daha açık bir ifadeyle, Dilekçe Komisyonu'nun dilekçe hakkını etkin kullanmaması, Komisyon'un yetkilerinin yetersizliğinden değil, üyelerin çoğunluğunu oluşturan iktidarın tercihinden kaynaklanmaktadır.

Dilekçe hakkının etkin kullanılmamasını, siyasî denetimin yetersizliği boyutuyla değerlendirildiğinde, İHİK'e yapılan hak ihlaline dair bireysel başvuruların çoğunun cezaevi kaynaklı olması, bu komisyon özelinde dilekçe hakkının etkin kullanılmamasının sebebinin yine komisyonu oluşturan çoğunluğun tercihi olarak değerlendirilmektedir. Doç. Dr. Fahri Bakırcı, İHİK'in en etkili olduğu dönemin koalisyon hükümeti dönemi olması, meclisteki siyasi çoğunluk ile Cumhurbaşkanının mensup olduğu parti arasında örtüşmenin arttığı yeni hükümet sisteminde İHİK siyasi denetim yapmaktan uzaklaşması komisyonun üyelerinin çoğunluğunun tercihinden ileri gelmektedir.

1990'lı yıllarda insan hakları alanında bireysel başvuru alan tek kurum olan ve hak ihlallerine karşı etkili bir hak arama mekanizmasına sahip olan İHİK'in TİHEK ve KDK'nın kurulması, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı tanınmasıyla, komisyonların bireysel insan hakları ihlal başvurularını ele alma niteliğinin bir ölçüde 'arkaik' kaldığını belirten Ahmet Yıldız,⁶⁰ son yıllarda aldığı dilekçe başvurularının çoğunluğunu cezaevi kaynaklı olmasıyla İHİK'in hak ihlallerinde belli bir alanda sınırlandığını belirtmektedir.

b) STK'ların Dilekçe Hakkını Etkin Kullanmamasının Sebepleri

Dilekçe hakkının bilinmesi ve hakkın kullanımının önemine ilişkin farkındalığın artması, sivil katılım ve hak arama kültürü açısından önem taşıyor. Türkiye'de sivil toplumun siyasi karar mekanizmalarına katılımına ilişkin yapılan analizlerin çoğu, sivil toplumun zayıf olduğu, sivil katılımın oldukça sınırlı olduğu ve son yıllarda sivil alanın daraldığı konularına odaklanmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesinin üzerinden geçen son 2 yılı esas alan bu araştırmada, söz konusu tespitlerin geçerli olduğu varsayıldığında, STK'ların dilekçe hakkını etkin kullanarak güçlü bir sivil katılım gösterme olasılığı oldukça zayıf görünmektedir.

Sivil topluma ilişkin sözü geçen kısıtların yanı sıra, Türkiye'de STK'ların siyasi karar mercilerine ilişkin bilgi seviyesinin oldukça sınırlı olduğu, birçok STK'nın dilekçe hakkı başvurusunda bulunarak sorunlarını, görüş ve önerilerini mevcut mevzuat hükümleri ile karar alıcılara iletebilmek için çeşitli seçenekleri olduğundan haberdar

⁵⁷ TOBB-ETU öğretim üyesi Doç. Dr. Fahri Bakırcı ile online görüşme, 2020.

⁵⁸ Savunuculuk uzmanı Ebru Ağduk ile yapılan görüşme.

⁵⁹ TOBB-ETU öğretim üyesi Doç. Dr. Fahri Bakırcı ile online görüşme.

⁶⁰ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Yasama Uzmanı, Doç. Dr. Ahmet Yıldız ile yapılan online görüşme.

olmadığı bilinmektedir.⁶¹ STK'ların parlamenter sistemde sivil katılım kanallarına ilişkin düşük olan bilgi ve farkındalık seviyesinin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle birlikte arttığı iddia edilebilmektedir.

“ Birçok STK dilekçe hakkı başvurusunda bulunarak sorunlarını, görüş ve önerilerini mevcut mevzuat hükümleri ile karar alıcılara iletebilmek için çeşitli seçenekleri olduğundan haberdar değil. ”

Türkiye'de STK'ların çoğunun kendi uzmanlık alanlarında sonuç doğurucu ve kamuoyu oluşturmada aktif olmadığını belirten Yahya Akman, dilekçe hakkı kapsamında sivil aktörlerin katılım olanaklarını daha çok ve etkili kullanmaları gerektiğini savunmaktadır.⁶²

Görüştüğümüz uzmanların çoğunluğu, STK'ların faaliyetlerini yürütürken, karar alıcılarla yapıcı bir ilişki kurabilmelerinin gereğine dikkat çekmektedir. Türkiye'de son yıllarda artan kutuplaşmaya rağmen, STK'ların hak aramaya yetkili kurumlar ile iletişime geçme gayretini göstermeleri, bu gayreti ısrarla sürdürmeleri, karar alıcılar ile uzlaşmaya açık, sorunlara çözüm odaklı bir yaklaşımla hareket etmeleri durumunda, dilekçe başvurularının daha etkili sonuç doğurabileceği tespiti yapılmaktadır.⁶³

Türkiye'de STK'ların ve özellikle meslek örgütlerinin çoğunlukla siyaset yapmayı yeğlediklerini savunan Dilekçe Komisyonu Başkanı M. Belma Satır, kendisiyle TBMM'de yaptığımız görüşmede belli konularda uzmanlaşan, siyasi saiklerle hareket etmeyen STK'ların çalıştığı alana dair talepleri meclise taşıyarak etkili sonuç alabildiğini örneklerle açıklamaktadır.⁶⁴ Satır, 27. Yasama döneminde, maketten ev satışı mağdurlarının kurduğu ve Dilekçe Komisyonu'na başvuruda bulunan STK'nın hem sorunları hem çözümleri ortaya koyduğunu; kendilerinin bu sorunu incelemek için alt komisyon kurmayı kararlaştırdıklarını belirtmektedir.⁶⁵

Eski Dilekçe Komisyonu Başkanı ve KDK denetçisi Yahya Akman, Satır'a benzer şekilde, ideolojisini ve dünya görüşünü çalıştığı konudan öncelikli hale getiren bir STK'nın, temsil ettiği kesimin sorununu çözme olasılığını sınırlandığını vurgulamaktadır.⁶⁶ Ahmet Yıldız ise siyasi tutum takınarak hareket eden STK'ların karar alıcılar gözünde "güvenirlilik" problemi yaşadığını; belli bir çıkar veya siyasi pozisyon üzerinden kendini konumlandıran bir sivil aktörün karar organlarına sivil katılım sağlamasını güçleştirdiğini; bunun sonucunda karar alıcılar tarafından güvenilir bulunmayan STK'ların yetkinlikleri ve deneyimlerini aktarma fırsatlarını kaybettiklerine işaret etmektedir.

Mecliste görüştüğümüz uzmanların STK'lar ile ilgili yaptıkları bir diğer tespit, STK'ların savunuculuk stratejileri geliştirebilmeleri ya da kendi alanlarına dair düzenlemeleri takip ederek görüşlerini etkili ve anlaşılır şekilde iletebilme kapasiteleri ile ilgili olduğudur. Nitekim dilekçe başvurularına ilişkin deneyimlerini iletmelerini talep ettiğimiz birçok STK, çeşitli gerekçelerle savunuculuk stratejisi geliştirmedeğini ve siyasi başvuru hakkını kullanmadığını belirtmektedir.

⁶¹ Sivil Toplum İçin Yasama Sürecine Katılım El Kitabı, Yasama Derneği Ankara, 2020 Erişim : http://www.yasader.org/web/stk_el_kitabi/STK_EL_Kitabi.pdf

⁶² Kamu Denetçisi ve Eski Dilekçe Komisyonu Başkanı Yahya Akman ile online görüşme.

⁶³ Yahya Akman, Fahri Bakırcı, Habip Kocaman.

⁶⁴ Dilekçe Komisyonu Başkanı M. Belma Satır ile TBMM'de görüşme, 3 Haziran 2020, Ankara.

⁶⁵ Ön Ödemeli Gayrimenkul Satışlarında Yaşanılan Sorunların Araştırılması ve Alınabilecek Önlemlerin Belirlenmesi Alt Komisyonu, Erişim:https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.tutanaklar?pKomKod=10270&pDonem=27&pYasamaYili=3

⁶⁶ Kamu Denetçisi ve Eski Dilekçe Komisyonu Başkanı Yahya Akman ile online görüşme.

9- Sonuç ve Öneriler

İnsan hakları göstergeleri hazırlanarak yapılan STK'ların Dilekçe Hakkı Başvurularının İzlenmesi araştırmasında; Türkiye'de demokratik sistemin taleplere açıklığına paralel olarak, zaman zaman daralan ve zaman zaman genişleyen dilekçe hakkının ve buna paralel olarak artan ve azalan sivil katılımın, iki yıllık yeni hükümet sistemi boyunca daha önceki parlamenter sistemde olduğu gibi düşük seviyede kaldığı gözlemlenmektedir.

Bu çalışmada ulaşılan bulgular, STK'ların dilekçe hakkını etkin kullanmadığını teyit etmektedir. Araştırmada dilekçe hakkının etkin kullanılmayışı ve sivil katılımın düşük olmasının sebepleri hem ilgili komisyonlarda görevli ve konuyla ilgili uzman kişilerle yapılan görüşmeler hem dilekçe hakkını kullanan STK'ların deneyimleri ile ortaya konulmuştur.

Araştırma ayrıca STK'ların dilekçe hakkına başvurması ve savunuculuk faaliyetleri yürütmesi açısından Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile Parlamenter Sistem arasında temel bir fark olmadığını göstermektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının dilekçe hakkına etkin katılmayışıyla ilgili faktörler arasında, bazı STK'ların dilekçe hakkı ve siyasi başvuru hakkına ilişkin bilgi sahibi olmaması, dilekçe başvurusu yapacak ve sonrasında neticesini takip edecek şekilde savunuculuk stratejisine sahip olan STK sayısının az olması gibi yapısal sorunlar yer almaktadır. Farkındalıkla ilgili faktörlerin yanı sıra sivil katılımın önündeki temel engelin; mevcut siyasi kutuplaşmanın sivil toplum alanına olan etkisi olduğu da gözlemlenmektedir. STK'ların yeni hükümet sisteminde Meclis komisyonlarının etkisinin azaldığı, başvurularının sonuçlanmayacağıyla ilgili yargılar ve kimi zaman da siyasi bakış açıları sebebiyle dilekçe hakkını kullanmadığı gözlenmektedir.

Sonuç olarak hem Komisyonların hem STK'ların dilekçe hakkına başvurulmasının önemi ile dilekçe hakkının etkin kullanılmadığı ve bunun sağlanması için karşılıklı çaba gösterilmesinin gerekli olduğu konularında uzlaştıkları görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmeler ve ulaşılan bulgular çerçevesinde, demokratik sistemin sivil toplumun taleplerine açık olması ve dilekçe hakkının kullanılmasında ilgili tüm aktörlerin iş birliğiyle, dilekçe hakkının etkin şekilde kullanılabilceği sonucuna varılmıştır.

STK'ların dilekçe hakkının kullanarak etkili sonuçlar alındığının deneyimlenmediği taktirde, dilekçe hakkı ve diğer hak arama yollarının sivil toplumun yöneleceği mekanizmalara dönüşmeyeceği anlaşılmaktadır.

Sivil toplum aktörleri tarafından dilekçe hakkının etkin şekilde kullanılması ve siyasi başvuru hakkının beklenen sonucu doğurması için aşağıda yer alan hususların dikkate alınması önerilmektedir:

- Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde dilekçe hakkını kullanarak başvurular ile ortaya çıkan geri bildirimlerin ve eğilimlerin doğru analiz edilmesi için, dilekçe hakkı almaya yetkili kurumların başvuru yolları ve veri tabanlarının insan hakları izleme yapılmasına uygun şekilde revize edilmesi,
- Dezavantajlı gruplara ilişkin dilekçe başvurularının veri tabanından ayrıştırılarak kaydedilmesi ve analizini mümkün kılacak şekilde dilekçe başvuru sistemlerinin düzenlenmesi,
- Hak arama kurumları arasında iş birliği ve koordinasyonun artması,
- Tüm sorunlara karşın, dilekçe hakkının etkin kullanılmasına yönelik yetkili kurumlar tarafından sürdürülen çalışmaların uygulamaya geçmesi konusunda STK'ların takipçi olması,

- Sivil toplum ve kamu arasında karşılıklı güvene ve anlayışa dayanan yapıcı bir ilişki kurulması gayretinin her iki taraf açısından gösterilmesi,
- Dilekçe hakkının STK'lar tarafından etkin kullanılması amacıyla, sivil toplum ile kamu arasında iş birliği ve diyalog artırılması,
- Sivil toplum aktörlerinin etkili savunuculuk stratejileri geliştirerek, yasama meclisine daha çok ve iyi hazırlanmış dilekçelerle başvuruda bulunmaları,
- Sivil toplum dilekçe hakkını daha çok kullanması ve bu sayede demokrasiye sivil katılım sağlaması için hak arama yollarına ilişkin bilgi ve farkındalığı artırıcı çeşitli çalışmaların hem kamu hem STK'lar tarafından yürütülmesi,
- Kamu kurumlarının çalışmalarının STK'lar tarafından yakından takip edilmesi, mevzuatın iyi bilinmesi ve kamu görevlileri ile yakın temas halinde çalışılmasının STK'ların hak arama talep ve süreçlerini kolaylaştıracağına ilişkin farkındalığın artırılması,
- Sivil aktörlerin yeni hükümet sisteminde hak arama yollarına uyumlu savunuculuk stratejileri geliştirmeleri, dilekçe başvuruları yapmaları; ilgili Komisyonlara katılma ve görüş bildirme çabalarını sonuç alınmadığı hallerde de bile, karar alıcı organlara demokratik-anayasal ve insan haklarını kullanarak sürdürmeleri,
- Aynı alanda çalışan SKT'ların örgütlenerek farkındalık yaratma ve sivil katılımı artırma çabalarını daha geniş katılımı yürütmeleri,
- Dilekçe hakkının önemini anlatan ve tüm taraflarının katılmasını sağlayacak toplantılar düzenlenmesi, dilekçe hakkının önemini ve karar alma mekanizmaları üzerindeki etki ve önemi farkındalık çalışması yürütülmesi.

10- Kaynakça

- "Cumhurbaşkanı Yardımcısı Oktay, Dilekçe Hakkı Çalıştayı'nda Konuştu", *Hürriyet*, 12 Şubat 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-yardimcisi-oktay-dilekce-hakki-calistayinda-konustu-41445805>
- "Cumhurbaşkanlığı Sisteminde İdarenin Denetimi" KDK Çalıştay Raporu, 2017, s. 112-115 Erişim: <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/pdf/cumhurbaskanligi-sisteminde-idarenin-denetimi-calistay-raporu-ombudsmanlik.pdf>
- "TBMM Başkanı Şentop, Dilekçe Hakkı Çalıştayı'nda Konuştu", TBMM Basın Açıklamaları, 12 Şubat 2020, Erişim: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=148262
- 2019 Türkiye Raporuna İlişkin Temel Bulgular, *AB Türkiye Delegasyonu*, 2019. Erişim: <https://www.avrupa.info.tr/tr/news/2019-turkiye-raporuna-iliskin-temel-bulgular-9579>
- Aktaş, Kadir. "Mükerrer Dilekçelerin İncelenmesinde Hak Arama Kurumları Arasında İş Bölümü Üzerine", *Ombudsman Akademik*, Yıl: 6 Sayı: 11 (Temmuz-Aralık 2019) s: 171-212. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/920825>
- Beyhan Hamurcu, Dilekçe Komisyonu, Erişim: <https://slideplayer.biz.tr/slide/10223616/>
- Bir Parlamenter Denetim Yolu Dilekçe Komisyonu, TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2017, Erişim:https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/calistay_kitabi.pdf
- CİMER'e geçen yıl 3 milyon 138 bin başvuru yapıldı, *Anadolu Ajansı*, 19 Şubat 2020, Erişim: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cimere-gecen-yil-3-milyon-138-bin-basvuru-yapildi/1738766>
- Demirbağ, Cengiz. "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Yasama Organı, Yasama Süreci ve Yasama Sürecinde Yasama-Yürütme İlişkisi", *Yasama Dergisi*, Sayı: 39, (Ocak-Haziran 2019).
- Dilekçe Komisyonu Nasıl Çalışır? *Mecliste.org*, 2019, Erişim : <http://mecliste.org/mecliste-org-dan/dilekce-komisyonu-nasil-calisir>
- Habip Kocaman, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Başvuru Yolları, Erişim: <http://www.yasader.org/wp/wp-content/uploads/2017/03/MYGBV-SUNUM.pdf>
- İnsan Haklarının Korunmasında Bir Parlamenter Denetim Yolu: İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2017,Erişim: <https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/ihk.pdf>
- İzmir, Gökalp, "Basın ve STK 'larla İlişkiler ve Sivil Toplum Katılımı, İnsan Haklarının Korunmasında Bir Parlamenter Denetim Yolu: İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Ankara, 2017, s. 187-188, Erişim: <https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/ihk.pdf>
- Kaboğlu, İbrahim. *Özgürlükler Hukuku, Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme*, AFA Yayıncılık, İstanbul, (1994).
- Meclis Haber Dergisi, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/meclis_bulteni.liste
- Ön Ödemeli Gayrimenkul Satışlarında Yaşanılan Sorunların Araştırılması ve Alınabilecek Önlemlerin Belirlenmesi Alt Komisyonu, Erişim:https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.tutanaklar?pKomKod=10270&pDonem=27&pYasamaYili=3
- Önen, S. Mustafa. "Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması: Kamu Denetçiliği Kurumu İle İsveç Parlamento Ombudsmanlığı'na Yapılan Şikayetlerin Değerlendirilmesi", *Social Sciences (NWSASOS)*, 2016; 11(2),s.62-84.
- Sivil Toplum İçin Yasama Sürecine Katılım El Kitabı, Yasama Derneği, Ankara, 2020 Erişim : http://www.yasader.org/web/stk_el_kitabi/STK_EL_Kitabi.pdf
- Sivil Toplumun Karar Verme Sürecine Katılımıyla İlgili İyi Uygulama İlkeleri, Avrupa Konseyi Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri Konferansı, 2019. Erişim: https://www.katilimhakkı.org/wp-content/uploads/2020/06/USTO%CC%88-Karar-Verme_31032020-1.pdf

TBMM İçtüzüğü, Erişim: <https://www.tbmm.gov.tr/docs/ictuzuk.pdf>

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (İHİK), Erişim: <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/index.htm>

TBMM Dilekçe Komisyonu,

Erişim : https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/dilekce/komisyon_hakkinda.htm#5

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK)

Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünde Değişiklik Yapılmasına Dair Karar, 2018, Erişim: https://www.tbmm.gov.tr/tbmm_kararlari/karar1200.html

Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzük Değişikliği, Erişim <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/10/20181016M1.htm>

11- Ekler

Ek 1- Oluşturulan İnsan Hakları Göstergeleri	
1	Türkiye’de Mevzuatın Dilekçe Hakkına İlişkin Kapsayıcılığı ve Sivil Katılımı Teşvik Edici Niteliği
2	Komisyonların web sitesi ve sosyal medya hesaplarından bilgi ve verilerin takibi
3	STK’lar tarafından yapılan dilekçe başvurularının ayrıştırılmış verilerle takibi
4	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde TBMM’de dilekçe hakkı
5	Kurumsal Altyapı: veri tabanı, dilekçe başvuru araçları, elektronik dilekçe imkânı
6	Dezavantajlı kırılgan grupların dilekçe başvuruları, ayrıştırılmış veri ve neticeleri
7	Kurumlararası İş Birliği ve Koordinasyonun Varlığı
8	Dilekçe hakkının etkin ve verimli kullanılmasına ilişkin İrade
9	Siyasi iklimin dilekçe hakkının kullanılmasına etkisi
10	STK’ların dilekçe başvuruları ile oluşturulan alt komisyonlar ve TBMM Genel Kurulu’na görüşülen teklifler
11	Komisyonların Aldığı Kararlar ve Etkisi

EK 2- Çalışma Kapsamında Görüşlerine Başvurulan Uzmanlar	
M. Belma Satır	Dilekçe Komisyonu Başkanı
Yahya Akman.	Kamu Denetçisi ve Eski Dilekçe Komisyonu Başkanı
Doç Dr. Fahri Bakırcı.	TOBB-ETU öğretim üyesi
Habip Kocaman.	YASADER Eski Başkanı ve TBMM Araştırma Hizmetleri Uzmanı
Doç. Dr. Ahmet Yıldız.	TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Yasama Uzmanı,
Gökalp İzmir.	TBMM KEFEK Koordinatör Uzmanı
Ebru Ağduk.	Savunuculuk Uzmanı

EK 3- Görüş Alınan STK Listesi	
1	Hrant Dink Vakfı
2	Tohum Otizm Vakfı
3	İGAM (İltica ve Göç Araştırma Merkezi)
4	CİSST (Ceza ve İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği)
5	İHD (İnsan Hakları Derneği- Genel Merkez)
6	KAOS-GL
7	SPOD
8	Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu
9	Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı

EK-4 STK'lara Sorulan Sorular	
1	Dilekçe Komisyonu, İHİK, KEFEK’e 25 Haziran 2018 - 30 Haziran 2020 başvuruda buldunuz mu?
2	2018 Temmuz öncesinde, 3 komisyona başvuruda bulunmuş muydunuz?
3	25 Haziran 2018 - 30 Haziran 2020 arasında dilekçe hakkı ile 3 Komisyona yaptığınız başvurularınıza yanıt aldınız mı? Başvurularda belirtilen talebiniz yerine getirildi mi?
4	2018 Temmuz sonrası CİMER’e dilekçe ile başvuruda buldunuz mu? Başvuruza yanıt aldınız mı? Başvuruda yer alan talep- şikâyetleriniz karşılandı mı?
5	2018 öncesi BİMER’e başvuruda buldunuz mu?

6	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile parlamenter sistem arasında, dilekçe hakkını kullanmak açısından bir fark var mı? TBMM'nin Üç Komisyonu ve CİMER arasında bir tercih yaparsanız hangi kurumu seçersiniz? Aynı dilekçe ile hem CİMER'e hem 3 Komisyona başvururdunuz mu? Başvurur musunuz?
7	STK'ların dilekçe hakkını etkin kullanıldığını düşünür müsünüz?
8	TBMM'nin 3 Komisyonuna dilekçe ile başvurmayı ve savunuculuk stratejisi geliştirmeyi düşünür müsünüz?
9	STK'ların dilekçe hakkını etkili şekilde işletilmesi için önerileriniz var mı?

EK-5 TBMM Dilekçe Komisyonu Tarafından E-Dilekçe Başvurumuza Verilen Yanıt

2 Haziran 2020 tarihinde, bu araştırma kapsamında Dilekçe Komisyonu'na "STK'lar tarafından yapılan dilekçe başvuruları bilgilerini talep eden" e-dilekçe ile yaptığımız başvuruya, 1 ay içinde 3 Temmuz 2020 tarihinde yanıt verildi.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ DİLEKÇE KOMİSYONU									
Dilekçe Komisyonu No. Dilekçe Sahibinin Adı, Soyadı ve Adresi									
57747603-DN. 13783 Derya KAP									
DİLEKÇİNİN İSTEĞİ VE BAŞKANLIK DİVANİ KARARI									
Dilekçi: Sivil toplum kuruluşlarının TBMM Dilekçe Komisyonuna yaptıkları başvurulara ilişkin çeşitli bilgiler talep etmektedir.									
2012 yılı İdari Faaliyet Raporuna göre elektronik ortamda Dilekçe Komisyonuna başvuru imkânı sağlayan E-Dilekçe Programının yeni versiyonu 17.10.2012 tarihinde uygulamaya konulmuştur.									
Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, 2014 yılı Ocak'tan 2020 yılı Haziran ayı itibarıyla kayda alınan toplam başvuru sayısı 43.053'tür.									
Gönderim Yöntemleri İtibarıyla Kayda Alınan Dilekçe Sayıları 2014 - 2020 (Haziran itibarıyla)									
Başvuru Türü	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020 (Haziran)	Toplam	Yüzde
E-Dilekçe	8722	3346	5070	1940	7963	4506	2562	34109	0,79
E-Devlet	180	0	0	2	41	162	95	480	0,01
Posta	853	498	1901	917	996	831	350	6346	0,15
Elden	93	41	639	156	200	248	10	1387	0,03
Faks	38	45	261	67	37	14	5	467	0,01
Kurum İçi	14	0	9	0	6	5	0	34	0,00
Kurumdan	3	1	0	5	2	1	86	98	0,00
Milletvekili	2	2	30	6	70	13	9	132	0,00
Toplam	9905	3933	7910	3093	9315	5780	3117	43053	
Cinsiyet açısından ise, erkekler tarafından yapılan başvurusu sayısı 31833 (%73.9), kadınlar tarafından yapılan başvuru sayısı ise 10995 (% 25.5)'dir. Cinsiyetini beyan etmeyenlerin sayısı ise 52'dir. Medeni durum esas alındığında ise, tüzel kişiler (173) hariç, toplam gerçek kişinin 42880 başvurusundan evli olanların sayısı 20350 (%47.5), bekar olanların sayısı 15563 (%36.3), beyan etmeyenlerin sayısı ise 6967 (%16.2)'dir.									
Gerçek veya tüzel kişi olup olmadıkları açısından bakıldığında ezici çoğunluğun (%99.6) gerçek kişilerden olduğu görülmektedir. Tüzel kişi başvuru sayısı 173 (%0.4) ile sınırlı kalmıştır.									

Cinsiyet ve Yıllara Göre Dilekçe Sayıları 2014 - 2020 (Haziran itibariyle)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Genel Toplam
Cinsiyet Beyan Etmeyenler	2	-	1	12	9	17	11	52
Erkek	7141	2845	5924	2544	7018	4578	1783	31833
Kadın	2734	1077	1950	523	2240	1161	1310	10995
Tüzel kişi	28	11	35	14	48	24	13	173
Genel Toplam	9905	3933	7910	3093	9315	5780	3117	43053

Ancak yapılan başvurular sadece sivil toplum kuruluşlarının adıyla yapıldığında kayıtlara tüzel kişi olarak geçmekte olup, kuruluşların üye veya yöneticileri tarafından yapılan başvurular bireysel başvuru kategorisinde değerlendirildiğinden bu sayı gerçek başvuru sayısını ifade etmemektedir. Söz konusu dilekçede sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan başvurulara ilişkin diğer taleplerle ilgili ise herhangi bir istatistik tutulmamaktadır.

Gereği Düşünüldü: Söz konusu dilekçede talep edilen bilgilere ilişkin açıklamaya yukarıda yer verilmiş olup bu aşamada 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun ile TBMM İçtüzüğü'nün 116'ncı maddesi uyarınca dilekçe hakkında Komisyonumuzca başka bir işlem yapılamayacağına karar verildi.

Başkan Mihrimah Belma SATIR İstanbul Milletvekili	Başkan Vekili İsmail TAMER Kayseri Milletvekili	Sözcü Zülfü DEMİRBAĞ Elazığ Milletvekili	Katip Fehmi KÜPÇÜ Bolu Milletvekili
---	---	--	---

Dönem
27

Yasama Yılı
3

Cetvel No
45

Karar Tarihi
2.07.2020

Karar No
6558

yada.org.tr | sivilsayfalar.org

